

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 4.6 ΕΩΣ 6 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ
ΤΟΥ PRESCHOOL LANGUAGE SCALES-5 (PLS5).**

**STUDY OF THE LANGUAGE SKILLS OF PRE-SCHOOL
CHILDREN AGED 4.6 TO 6 YEARS OLD AND APPLICATION
OF PRESCHOOL LANGUAGE SCALES-5 (PLS5).**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ:

ΚΑΜΠΟΥΡΑ ANNA

ΚΡΥΠΩΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΕΣΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΠΑΤΡΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	(σελ.4)
ABSTRACT	(σελ.6)
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1.Ορισμός και διατύπωση του θέματος.....	(σελ7)
1.2.Σημασία της έρευνας.....	(σελ7)
1.3.Ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις.....	(σελ8)
1.4.Βασικές προϋποθέσεις και οριοθετήσεις της έρευνας.....	(σελ9)
1.5.Διευκρίνιση όρων.....	(σελ9)
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	
2.1.Θεωρίες για τη φύση της γλώσσας.....	(σελ10)
2.2.Ορισμοί περί της γλώσσας.....	(σελ11)
2.3.Τα επίπεδα της γλώσσας.....	(σελ13)
2.3.1. Μορφή.....	(σελ13)
2.3.2. Περιεχόμενο.....	(σελ16)
2.3.3. Χρήση.....	(σελ17)
2.4.Εισαγωγή στη γλωσσική ανάπτυξη.....	(σελ19)
2.5. Γλωσσική ανάπτυξη σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.....	(σελ21)
2.6. Αντιληπτικές δεξιότητες.....	(σελ22)
2.7. Λεκτική έκφραση.....	(σελ26)
3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:	
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ PLS-5	
3.1.Η εξέλιξη των γλωσσικών δοκιμασιών PIs-3, PIs-4 στο PIs-5	(σελ31)
3.2.Έρευνες.....	(σελ36)
4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ PLS-5	
4.1. Ο σκοπός και η υπόθεση της έρευνας.....	(σελ55)

4.2. Δείγμα μέτρησης.....	(σελ55)
4.3. Όργανα μέτρησης.....	(σελ56)
4.4. Στατιστική ανάλυση.....	(σελ57)
5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	(σελ58)
6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ	
6.1. Συζήτηση αποτελεσμάτων.....	(σελ72)
6.2. Σύσχετιση αποτελεσμάτων με τις έρευνες.....	(σελ73)
7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	(σελ76)
8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	(σελ77)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται την πιλοτική στάθμιση του Preschool Language Scales 5 σε παιδιά ηλικίας 4;6-6. Πρόκειται για μία έγκυρη και αξιόπιστη δοκιμασία αξιολόγησης της ανάπτυξης των γλωσσικών ικανοτήτων παιδιών προσχολικής ηλικίας. Δεδομένου ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν πολλές σταθμισμένες δοκιμασίες αξιολόγησης των αντιληπτικών και εκφραστικών ικανοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η εφαρμογή αυτού του τεστ θα αποδειχθεί χρήσιμη στους θεραπευτές, ως προς τον εντοπισμό ελλειμμάτων στη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών.

Για την επίτευξη της συγκεκριμένης έρευνας, προηγήθηκε μετάφραση και προσαρμογή της αγγλικής έκδοσης του PLS 5 στην ελληνική γλώσσα. Η ελληνική έκδοση του τεστ χορηγήθηκε σε ένα δείγμα 51 παιδιών ηλικίας 4;6-6. Το δείγμα χωρίστηκε σε τρία ηλικιακά εξάμηνα. Τα παιδιά που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν ελληνόφωνα, τυπικής ανάπτυξης και φοιτούσαν σε νηπιαγωγεία της Πάτρας. Οι επιδόσεις των παιδιών αναλύθηκαν ως προς τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες. Στη συνέχεια υπολογίστηκαν οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα, ξεχωριστά για το κάθε ηλικιακό εξάμηνο.

Βάσει των αποτελεσμάτων, η διαφορά που παρατηρήθηκε ανάμεσα στα δύο φύλα αφορούσε κυρίως στην άρθρωση, όπου τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις, ωστόσο, παρατηρήθηκε αναλογική σχέση μεταξύ της ηλικίας και της βαθμολογίας. Όσο αυξάνεται η ηλικία των παιδιών, τόσο αυξάνονται και οι επιδόσεις τους στις δοκιμασίες αξιολόγησης. Η διαφορά αυτή αποδείχθηκε στατιστικώς σημαντική, αποκλείοντας έτσι την πιθανότητα επιρροής των αποτελεσμάτων από τυχαίους παράγοντες.

Τα αποτελέσματα συμβαδίζουν απόλυτα με την φυσιολογική ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων κατά την ανάπτυξη του ατόμου. Συνεπώς, η ελληνική έκδοση του PLS 5 θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την αξιολόγηση της γλωσσικής ανάπτυξης παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.

ABSTRACT

This dissertation deals with the application of the Preschool Language Scale (PLS 5) concerning children aged 4;6-6. This is a valid and credible test of assessing the development of the language skills of preschool children. Given that there are no weighted tests in Greece to assess the perceptual and expressive abilities of preschool children in Greece, the application of this test will be proved useful to therapists in identifying children's language development deficits.

In order to achieve this research, the English version of PLS 5 was translated and adjusted in Greek. The Greek version of the test was given to a sample of 51 children aged 4;6-6. The sample was divided into three semesters. The children who participated in the survey were Greek-speaking, formal and developed in kindergartens in Patras. The performance of the children was analyzed in terms of the perceptual and expressive skills, and then the average and the standard deviation were calculated between the two sexes, separately for each semester.

Based on the results, the difference between the two sexes was mainly in articulation, in the case where the girls had better performances, however, there was a proportional relationship between age and grade. As the age of children increases, both their performance in the assessment test increases as well. This difference proved to be statistically significant, thus excluding the possibility that effects could be influenced by random factors. The results go hand in hand with the normal development of language skills during the person's development. Consequently, the Greek version of PLS 5 could be a useful tool for evaluating the linguistic development of pre-school and early-school children.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Ορισμός και διατύπωση του θέματος

Ο όρος γλώσσα αναφέρεται στον τρόπο επικοινωνίας του ανθρώπινου είδους. Η φυσική διαδικασία απόκτησης της μητρικής γλώσσας, συμβαίνει ακούσια, λαμβάνοντας περιβαλλοντικά ερεθίσματα, κατά τα πέντε πρώτα χρόνια ζωής του ανθρώπου. Η διαδικασία αυτή αποτελεί βασικό κομμάτι της φυσικής ανθρώπινης εξέλιξης. Η γλώσσα αποτελεί απαραίτητο μέσο επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον. Χάρη σε μια πλήρη γλωσσική αγωγή, ο ομιλητής κάθε γλώσσας είναι ικανός να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του συστήματος της γλώσσας με σκοπό την παραγωγή και την πρόσληψη μηνυμάτων.

Η γλώσσα διακρίνεται σε λόγο και ομιλία. Ο λόγος με τη σειρά του διακρίνεται σε προφορικό και γραπτό. Παρόλο που ο γραπτός λόγος συμβάλλει αναμφισβήτητα στην πρόοδο του ανθρώπινου πολιτισμού, σύμφωνα με τους γλωσσολόγους, θεωρείται δευτερογενής και βοηθητικός του προφορικού λόγου. Η ομιλία αναπτύσσεται με φυσικό τρόπο. Για να μάθει το παιδί να μιλάει, αρκεί να εκτεθεί σε γλωσσικά ερεθίσματα. Αντίθετα, για να μάθει να γράφει τη γλώσσα του, απαιτείται συστηματική διδασκαλία.

1.2 Σημασία της έρευνας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η αξιολογή των γλωσσικών δεξιοτήτων ελληνόφωνων παιδιών, τυπικής ανάπτυξης, ηλικίας 4.6-6 ετών, μέσω της 5^{ης} έκδοσης του Preschool language scales. Επιπλέον,

πέρα από την αξιολόγηση των αντιληπτικών και εκφραστικών δεξιοτήτων των παιδιών θα πραγματοποιηθεί και σύγκριση των αποτελεσμάτων βάσει των τριών ηλικιακών εξαμήνων που έχουν οριστεί, ανάμεσα στα δύο φύλα. Οι πιθανές διαφορές στα τρία ηλικιακά εξάμηνα και στα δύο φύλα θα αναλυθούν και θα αιτιολογηθούν με βάση τη βιβλιογραφία. Τέλος, μέσω της παρούσας μελέτης κρίνεται εάν η ελληνική έκδοση του PLS 5 θα μπορούσε να καθιερωθεί για την αξιολόγηση της γλωσσικής ανάπτυξης παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.

1.3 Ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις

Το δείγμα της αξιολόγησης χωρίστηκε σε τρία ηλικιακά εξάμηνα. Κάθε ηλικιακό εξάμηνο αποτελούνταν περίπου από 18 παιδιά. Με βάση τους στόχους της παρούσας μελέτης προκύπτουν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Το PIs-5 μπορεί να αξιολογήσει τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες των παιδιών ηλικίας 4.6-6 ετών.
- Θα υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφορά στις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανάμεσα στις 3 ομάδες συμμετεχόντων.
- Θα υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφορά στις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια.

1.4 Βασικές προϋποθέσεις και οριοθετήσεις της έρευνας

Βασικές προϋποθέσεις/ οριοθετήσεις:

- Άδεια από το εκπαιδευτικό προσωπικό του νηπιαγωγείου που συμμετείχε στην έρευνα.
- Άδεια από τους γονείς των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα.
- Οι συμμετέχοντες ήταν τυπικής ανάπτυξης βάσει του εκπαιδευτικού προσωπικού.
- Οι 3 ομάδες βάσει των ηλικιακών εξαμήνων αποτελούνταν από περίπου ίσο αριθμό παιδιών.
- Τα παιδιά που συμμετείχαν ήταν ελληνόφωνα ηλικίας 4.6-6 ετών.

1.5 Διευκρίνιση όρων

PLS 5 → Preschool Language Scales 5

SPSS → Statistical Package for Social Sciences

P-value → Στατιστικό επίπεδο σημαντικότητας

SD → Τυπική απόκλιση

Mean → Μέση τιμή

MLU → Mean Length of Utterance

N → Απόλυτη συχνότητα

% → Σχετική συχνότητα

π.Χ. → προ Χριστού

π.χ. → παραδείγματος χάριν

κτλ → και τα λοιπά

βλ. → βλέπε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Θεωρίες για τη φύση της γλώσσας

Κάθε άνθρωπος από την στιγμή της γέννησης του αρχίζει σταδιακά να κατακτά την γλώσσα του περιβάλλοντός του. Η ορθή κατάκτηση της γλώσσας αν και φαντάζει μια εύκολη διαδικασία είναι στην πραγματικότητα ίσως η πιο περίπλοκη κατάσταση που βιώνει ένας άνθρωπος. Οι μελέτες αντίληψης, προσοχής, μάθησης και μνήμης καταδεικνύουν ότι οι περισσότεροι γνωστικοί μηχανισμοί ενεργοποιούνται ήδη από τη βρεφική ηλικία και καθώς το παιδί αρχίζει να κινείται μόνο του, να μιλά και να κατανοεί τον λόγο. Τα βρέφη κατακτούν την ομιλούμενη γλώσσα χωρίς να έχει προηγηθεί άμεση και εντατική εκμάθηση. Η γλώσσα είναι ένας σύνθετος κώδικας που αποτελείται από φωνολογικά σύνολα και κανόνες που μεταφέρουν ένα σημασιολογικό περιεχόμενο με απώτερο σκοπό την ανταλλαγή ιδεών μεταξύ πομπού και δέκτη. Σύμφωνα με τον Πόρποδα (1999), η ολοκλήρωση της γλωσσικής ανάπτυξης πραγματοποιείται με την ύπαρξη και την επιτέλεση των δομικών στοιχείων της.

Σε μια προσπάθεια, ώστε να προσδιοριστεί ο τρόπος που είναι δομημένη η γλώσσα και η λειτουργία της, οι Bloom & Lahey (1978)

έκαναν λόγο για τρεις παραμέτρους που πλαισιώνουν την ανθρώπινη γλώσσα. Αυτά τα συστατικά στοιχεία της γλώσσας είναι η γλωσσική δομή (language form), το γλωσσικό περιεχόμενο (language content) και η γλωσσική χρήση (language use). Στην συνέχεια, περιγράφονται ως τρεις αλληλοεξαρτώμενες παράμετροι που καθεμία από αυτές διέπεται από συμβατικούς κανόνες που συνθέτουν την γλώσσα.

Πιο συγκεκριμένα, η γλωσσική δομή περιέχει την φωνολογία (συνδυασμός των ήχων για την δημιουργία μιας λέξης), την μορφολογία (εσωτερική συγκρότηση των λέξεων) και την σύνταξη (τον τρόπο που οργανώνονται οι λέξεις για την δημιουργία της πρότασης). Όσον αφορά το γλωσσικό περιεχόμενο, εσωκλείεται το εννοιολογικό σύστημα της γλώσσας (σημασιολογία) και η σχέση και η οργάνωση των λέξεων στο σημασιολογικό σύστημα που αναπαριστούν την γνώση μας για τον κόσμο. Τέλος, σχετικά με την γλωσσική χρήση αναφέρεται πως περιλαμβάνει την επικοινωνιακή συμπεριφορά (πραγματολογία) σε τρία πλαίσια, την επικοινωνιακή πρόθεση, τα επικοινωνιακά στυλ σε συγκεκριμένες περιστάσεις και την συνομιλία. (Νικολόπουλος,2008)

2.2. ΟΡΙΣΜΟΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Κατά καιρούς πολλοί ήταν αυτοί, οι επιστήμονες που προσπάθησαν να ορίσουν την γλώσσα και να δώσουν ένα καθολικό ορισμό για αυτήν. Για το λόγο αυτό, υπάρχουν διάφοροι ορισμοί, για το τι πραγματικά είναι η γλώσσα. Ο καθένας από εμάς έχει μια διαισθητική άποψη για αυτήν, έτσι θα μπορούσαμε να την ορίσουμε, ως ένα σύστημα φωνητικών συμβόλων και κανόνων που μας επιτρέπει να επικοινωνούμε ως μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας. Σύμφωνα με τον Owens (2005) «η γλώσσα είναι ένας κοινωνικά αμοιβαίος κώδικας ή συμβατικό σύστημα για την

οργάνωση και αναπαράσταση σκέψεων/ιδεών μέσω της χρήσης αυθαίρετων συμβόλων οι συνδυασμοί των οποίων διέπονται από κανόνες». (σελ. 470)

Από την άλλη πλευρά ένας πιο αυστηρός ορισμός, ορίζει την γλώσσα ως «ανθρώπινο λόγο... ένα τεχνητό σύστημα σημάτων και συμβόλων, με κανόνες που καθορίζουν τη σύνθεση καταληπτών τρόπων επικοινωνίας για χρήση π.χ. σε ηλεκτρονικό υπολογιστή» (Chambers Twentieth Century Dictionary, 1977). Πολλοί γλωσσολόγοι παρόλα αυτά αποφεύγουν να δώσουν ορισμό, γιατί είτε θεωρούν τη γλώσσα κάτι προφανές είτε γιατί το θεωρούν χάσιμο χρόνου.

Από μια πιο λειτουργική σκοπιά, ο απώτερος σκοπός της γλώσσας είναι η επικοινωνία. Σύμφωνα με τον Marshall (1970), η γλώσσα βρίσκεται υπό τον έλεγχο της θέλησής μας, καθώς σκοπεύουμε να μεταδώσουμε ένα συγκεκριμένο μήνυμα. Πρωταρχικός λόγος λοιπόν, για την δημιουργία της γλώσσας ήταν η ανάγκη του ανθρώπου να επικοινωνήσει, αρχικά για τις βιοποριστικές του ανάγκες και έπειτα για τις κοινωνικές του δραστηριότητες. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να προσθέσουμε, πως η γλώσσα είναι η εν δυνάμει ικανότητα που διαθέτουμε ως άνθρωποι για να οργανώνουμε την σκέψη μας, τις ανάγκες μας και τα συναισθήματα μας με απώτερο σκοπό να τα μεταφέρουμε στους συντρόφους επικοινωνίας μέσω ενός κοινού λεκτικού κώδικα.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, στο έργο του Πολιτικά, ο άνθρωπος σαν «ένλογω» ον είναι προικισμένο από τη φύση του με την δυνατότητα να αναπτύξει λόγο και αυτός είναι λόγος που διαφέρει από τα άλλα ζώα. Η άποψη αυτή ενισχύεται μέσω πειραμάτων με στόχο την διδασχία της ανθρώπινης γλώσσας στα ζώα, όπου αποδεικνύεται ότι η γλώσσα είναι αποτέλεσμα βιογενετικών προϋποθέσεων (Chomsky, 1957).

Η γλωσσική ανάπτυξη, είναι παρούσα από τους πρώτους κιόλας μήνες της ζωής ενός βρέφους. Το ερώτημα που τίθεται εδώ και πολλές χιλιάδες χρόνια είναι κατά πόσο οι γλωσσικές μας ικανότητες είναι εγγενείς. Με μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν, θα διαπιστώσουμε πως το συγκεκριμένο ερώτημα έχει απασχολήσει πολλούς κλάδους καθώς και την επιστήμη της φιλοσοφίας. Τόσο οι ορθολογιστές, όσο και οι εμπειριστές παραθέτουν μια διαφορετική οπτική πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα.

2.3. ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες, με την πρόοδο της επιστήμης πολλοί ερευνητές ανέπτυξαν κάποιες σχετικές θεωρίες και μοντέλα γλωσσικής ανάπτυξης, για τις ικανότητες που πρέπει να κατέχει το παιδί, οι οποίες αναπτύσσονται παράλληλα ή επικαλύπτονται σύμφωνα με την χρονολογική του ηλικία. Τα πιο γνωστά μοντέλα είναι των Cooper Moodley and Reynell (1978), Bishop and Magford (1988) και το Bloom και Lahey (1978). Το μοντέλο Bloom και Lahey (1978), λειτούργησε ως βάση στην κατανόηση και στο διαχωρισμό της γλώσσας σε συστατικά μέρη μέχρι και σήμερα. Με την εξέλιξη του χρόνου οι περισσότεροι λογοθεραπευτές στηρίζουν τόσο την αξιολόγηση όσο και την θεραπεία σε αυτό το μοντέλο. Μια ελάχιστη διαφοροποίηση που προστέθηκε ήταν η μετονομασία της «γλωσσικής δομής» σε «μορφή» που περιέχει την μορφολογία την σύνταξη και την φωνολογία. Λόγω αυτής της σημαντικότητας του μοντέλου για την λογοθεραπευτική πράξη τόσο στην αξιολόγηση όσο και στην θεραπεία, επιβάλλεται να ορίσουμε και να αποσαφηνίσουμε κάθε συστατικό στοιχείο ξεχωριστά.

2.3.1. ΜΟΡΦΗ

Όσον αφορά την μορφή, η οποία περιέχει τα συστήματα που συνδέουν ήχους ή σύμβολα με το νόημα, χωρίζεται σε τρεις επιμέρους τομείς, στην μορφολογία, στην σύνταξη και στην φωνολογία.

Η μορφολογία, είναι ο τομέας της Γλωσσολογίας που περιγράφει τη δομή των λέξεων και τη σχέση των μορφημάτων που τις αποτελούν. Αποτελεί την γραμματική πλευρά της γλώσσας που περιλαμβάνει το λεξιλόγιο (ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα) και το κλητικό σύστημα (γραμματικές καταλήξεις) (Βότσος,1992). Θεωρείται από κάποιους πως ανήκει στην κατηγορία της σύνταξης και ελέγχει την εσωτερική οργάνωση των λέξεων (Aderson & Shames,2013). Τα μορφήματα ορίζονται ως τα μικρότερα τεμάχια της γλώσσας που φέρουν νόημα, είναι αδιαίρετα και δεν παραβιάζεται το νόημα ούτε μπορεί να διαιρεθεί σε μονάδες χωρίς νόημα. Το νόημα πρέπει να έχει σχέση με τη συνολική λέξη και έτσι δίνει την δυνατότητα στον ομιλητή να τροποποιήσει το νόημα των λέξεων και να δημιουργήσει σημασιολογικές διακρίσεις (π.χ. αριθμό, ρηματικό χρόνο, πρόσωπο, επεκτάσεις του νοήματος των λέξεων και εύρεση της κατηγορίας των λέξεων – επίθετο, ουσιαστικό, επίρρημα) (Στασινός,2009). Τα μορφήματα διακρίνονται ως προς την αυτοδυναμία και την σημασία. Τα αυτοδύναμα μορφήματα χωρίζονται σε ελεύθερα και δεσμευμένα. Τα ελεύθερα μορφήματα από την μια, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ανεξάρτητα και να σχηματίζουν λέξεις ή μέρος λέξεων (π.χ. εδώ,εσύ), ενώ τα δεσμευμένα πρέπει να προσκολληθούν στα ελεύθερα μορφήματα (π.χ. καταλήξεις). Όσον αφορά τα σημασιολογικά μορφήματα χωρίζονται σε λεξικά και γραμματικά. Τα λεξικά παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη σημασία της λέξης ενώ τα γραμματικά παρέχουν πληροφορίες για την γραμματική κατηγορία και τα γραμματικά χαρακτηριστικά της λέξης (Aderson et al,2013,Fromkin et al,2003).

Η σύνταξη είναι ο τομέας της Γλωσσολογίας που μελετά τη δομή της πρότασης και ο τομέας της Γραμματικής που αναπαριστά τη γνώση του ομιλητή για τις προτάσεις και τη δομή τους. Συγκεκριμένα καθορίζει την σειρά των λέξεων, την οργάνωση της πρότασης, τις σχέσεις μεταξύ λέξεων και κατηγοριών λέξεων ή τύπων. Μέσα σε μια πρόταση πρέπει να περιέχεται μια ονοματική φράση που θα περιλαμβάνει ένα ουσιαστικό και μια ρηματική φράση που θα περιλαμβάνει ένα ρήμα. Μέσα σε αυτές τις φράσεις περιλαμβάνονται κατηγορίες λέξεων όπως άρθρα που τοποθετούνται πριν τα ουσιαστικά και επιρρήματα που προσδιορίζουν τα ρήματα. Η γνώση μας για αυτή την σειρά των λέξεων προέρχεται από την σύνταξη, η οποία καθορίζει εάν μία πρόταση είναι γραμματική (ορθά σχηματισμένη) ή αντιγραμματική (λανθασμένος σχηματισμός). Η κατάκτηση της σύνταξης δίνει την δυνατότητα στον ομιλητή να παράγει και να κατανοεί την γλώσσα και είναι στενά συνδεδεμένη με την γνωστική επεξεργασία (Aderson et al,2013 Fromkin et al,2003).

Τέλος, η φωνολογία εξετάζει τους φθόγγους μιας γλώσσας από λειτουργική σκοπιά και προσπαθεί να προσδιορίσει ποια είναι η αφηρημένη δομή των σχέσεων μεταξύ των φθόγγων, την οποία επιβάλλει η κάθε γλώσσα καθώς και τους κανόνες που επιτρέπουν τον σχηματισμό μια λέξης (Φιλιππάκη&Warburton1992). Πιο συγκεκριμένα, μελετά ποιοι ήχοι έχουν διαφοροποιητική/διακριτική λειτουργία για το νόημα του εκάστοτε γλωσσικού σήματος και τις σχέσεις μεταξύ των φθόγγων της γλώσσας σε μια ορισμένη περίοδο. Ως φώνημα ορίζεται η μικρότερη μονάδα ήχου ομιλίας που περιέχει νόημα και αν συνδυαστεί με συγκεκριμένους τρόπους θα δημιουργήσει μια λέξη. Κύριος στόχος της φωνολογίας είναι, να καθορίσει τις σχέσεις τεμαχιακών (φθόγγων) και υπερτεμαχιακών (προσωδίας) στοιχείων και τις σχέσεις που προκύπτουν από τα ζεύγη ελάχιστης φωνολογικής διαφοράς, τα αλλόφωνα και τα

φωνολογικά φαινόμενα (π.χ. αφομοίωση, επένθεση, αποβολή κ.τ.λ.) και τους φωνολογικούς κανόνες που την διέπουν (κατανομή, αλληλουχίας).

2.3.2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Το περιεχόμενο, περιλαμβάνει την έννοια της σημασιολογίας, η οποία είναι ένα σύστημα ταξινόμησης της πραγματικότητας σε κατηγορίες και νοηματικές μονάδες. Η σημασιολογία έχει ως κύριο αντικείμενο μελέτης την σχέση μεταξύ της λέξης και της έννοιας (αντικειμένων, σχέσεων, γεγονότων) καθώς και τον συνδυασμό διαφόρων λέξεων και την απόδοση τους ως συγκεκριμένη ιδέα ή αντίληψη, κάποιου χρήστη της γλώσσας (Aderson & Shames, 2013). Μια έννοια σχετίζεται με αρκετές εμπειρίες και αυτό προκύπτει μέσω γνωστικών διεργασιών από την βρεφική κιόλας ηλικία. Προκειμένου να οργανωθούν οι ιδέες μας για τον κόσμο ώστε να μετατραπούν σε γλωσσικό μήνυμα είναι επιτακτική ανάγκη να τεθούν υπό κατηγοριοποίηση βάσει κάποιων κοινών χαρακτηριστικών. Σύμφωνα με την γενική παραδοχή οι κατηγορίες τίθενται σε ιεραρχική δομή, από το ανώτερο επίπεδο όπου υπάρχει μια γενική κατηγορία που περιέχει και άλλες υποκατηγορίες (π.χ. ζώα), έπειτα στο ενδιάμεσο όπου συναντάμε τις υποκατηγορίες (π.χ. θηλαστικά, ερπετά, πτηνά) και τέλος στο κατώτερο όπου ταξινομούνται οι επιμέρους έννοιες των κατηγοριών (π.χ. άλογο, φίδι, παπαγάλος) (Νικολόπουλος, 2008). Η ανάπτυξη της σημασιολογίας λοιπόν είναι στενά συνδεδεμένη με την ικανότητα να ταξινομούμε τις έννοιες σε κατηγορίες ή ομάδες και ιδιαίτερα χρήσιμη ώστε να είναι εφικτή η άμεση ανάκληση των πληροφοριών. Ως ταξινόμηση σε κατηγορίες ορίζεται η ικανότητα του χειρισμού ενός συνόλου αντικειμένων σαν να είναι κατά κάποιον τρόπο ισοδύναμα, της χρησιμοποίησης του ίδιου όρου για την κατονομασία τους, ή της αντίδρασης προς τα αντικείμενα του συνόλου με παρόμοιο τρόπο (Neisser, 1987). Επιπρόσθετα, κάθε έννοια

χαρακτηρίζεται από τις σημασιολογικές ιδιότητες, που προσδιορίζουν την λέξη και επιτρέπουν την κατανόηση του βαθύτερου νοήματος και τους περιορισμούς επιλογής, που δεν επιτρέπουν τον συνδυασμό των λέξεων προκειμένου να μην δημιουργηθεί πλεονασμός ή μήνυμα χωρίς νόημα. Τέλος, στον τομέα της σημασιολογίας μελετάται η σημασιολογική σχέση των λέξεων και πως σχετίζονται μεταξύ τους αλλά και πως συνδέονται σε φράσεις και προτάσεις με ολοκληρωμένο νόημα. Όσον αφορά τις σχέσεις των λέξεων, κατηγοριοποιούνται σε ανώτερες κατηγορίες που αναφέρονται ως ομώνυμα, ετερόνυμα, πολύσημα, ομόγραφα, συνώνυμα, αντώνυμα, υπώνυμα, ρετρόνυμα, μετόνυμα. Ως προς την σύνδεση των φράσεων και των προτάσεων ισχύει η Αρχή της συνθετικότητας (principle of compositionality) όπου η σημασία μιας φράσης ή μιας πρότασης εξαρτάται τόσο από τη σημασία των επί μέρους λέξεων όσο και από τον τρόπο που οι λέξεις συνδυάζονται δομικά. Επιπλέον, οι σχέσεις των προτάσεων κατηγοριοποιούνται σε τρεις κατηγορίες, την παράφαση, την αντίφαση και την συνεπαγωγή.

2.3.3. ΧΡΗΣΗ

Η χρήση της γλώσσας ή αλλιώς η πραγματολογία που χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον Morris (1938) αναφέρεται στις δεξιότητες που έχει ο ομιλητής για να συζητά ή να συνομιλεί. Σύμφωνα με τον Grice (1975) μέσω της συζήτησης οι επικοινωνιακοί σύντροφοι κατανοούν καλύτερα το μήνυμα που κρύβεται πίσω από κάθε γλωσσική δομή. Προκειμένου να επιτύχουμε να επικοινωνήσουμε χρειάζονται γνώσεις κοινωνικής καταλληλότητας που ορίζονται από το πλαίσιο της συζήτησης. Ο Gallagher (1991) όρισε τέσσερις προϋποθέσεις που αποτελούν τα αξιώματα της συζήτησης. Επομένως οι πληροφορίες που

ανταλλάσσονται θα πρέπει να είναι σχετικές με το θέμα, αληθινές, κατανοητές και να προσθέτουν νέα δεδομένα. Το πλαίσιο της συζήτησης από την άλλη πλευρά προσδιορίζεται από την πρόθεση του ομιλητή, τις αντιλήψεις του ακροατή και τις γνώσεις και των δύο, όσον αφορά τον γνωστικό τομέα και την γλώσσα. Σύμφωνα με τον Austin (1962) και το έργο του «η θεωρία των πράξεων ομιλίας» όταν το άτομο παράγει μια φράση ταυτόχρονα επιτελούνται τρεις πράξεις. Η πρώτη πράξη αναφέρεται ως εκφωνητική πράξη (locutionary act) και αφορά την παραγωγή λέξεων ή φράσεων του ομιλητή που περιέχουν νόημα και είναι σύμφωνες με φωνολογικούς και μορφοσυντακτικούς κανόνες. Στην δεύτερη πράξη που ονομάζεται προσλεκτική πράξη (illocutionary act), αναφέρεται στην πρόθεση του ομιλητή, η οποία προσδιορίζεται από τα μη λεκτικά και παραλεκτικά στοιχεία και αυτά είναι που αποσαφηνίζουν το τελικό μήνυμα. Τέλος, η τρίτη και τελευταία πράξη ονομάζεται διαλεκτική πράξη (perlocutionary act) και αφορά το αποτέλεσμα που έχει στον ακροατή η εκφωνητική πράξη, δηλαδή ο τρόπος που θα απαντήσει ο ακροατής θα φανερώσει αν κατανοήθηκε το επιθυμητό μήνυμα που έδωσε ο ομιλητής. Για την επίτευξη των πράξεων ομιλίας όμως, είναι απαραίτητο να έχουν κατακτηθεί οι πραγματολογικοί κανόνες, που διέπουν την οργάνωση και την συνοχή της συζήτησης, την διόρθωση λάθους και τις προθέσεις. Οι πραγματολογικές δεξιότητες, περιλαμβάνουν την εναλλαγή σειράς, την αρχή, την διατήρηση και την λήξη της συζήτησης, την διατήρηση του θέματος και την συνάφεια των απαντήσεων. Επιπλέον, βασική δεξιότητα είναι η δυνατότητα ανατροφοδότησης σε περίπτωση λάθους και τέλος η εναλλαγή γλωσσικών κωδικών ανάλογα το επικοινωνιακό πλαίσιο και τον στόχο του ομιλητή (Aderson&Shames,2013).

2.4. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ανάπτυξη του παιδιού δεν είναι απλώς μια σωματική διεργασία. Το παιδί αναπτύσσεται τόσο σωματικά όσο και ψυχοκοινωνικά από την στιγμή της γέννησής του. Ακόμα και η γλώσσα έχει τα πρώτα στάδια ανάπτυξης στην νεογνική φάση. Τα παιδιά αναπτύσσονται και μαθαίνουν σε όλη την διάρκεια της ζωής τους. Κάθε παιδί έχει το δικό του προσωπικό ρυθμό ανάπτυξης και αυτό διαφαίνεται μέσα από τον τρόπο που παίζει, μαθαίνει, μιλάει και συμπεριφέρεται. Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1985), οι εξελικτικοί ψυχολόγοι ορίζουν τέσσερις τομείς που αλληλεπιδρούν στην ανάπτυξη του παιδιού. Αρχικά ο βιοσωματικός-ψυχοκινητικός τομέας (π.χ. ηλικία στήριξης στα δυο πόδια), ο συναισθηματικός-κοινωνικός τομέας (π.χ. ανάπτυξη θετικών και αρνητικών συναισθημάτων), ο γνωστικός τομέας (π.χ. ανάπτυξη της γνώσης για το περιβάλλον, μνήμη, σκέψη) και τέλος ο γλωσσικός τομέας, δηλαδή η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού (π.χ. ηλικία μάθησης της γλώσσας, αύξηση του λεξιλογίου ανάλογα με την ηλικία κτλ) (Feldman, 2011).

Ο όρος γλωσσική "ανάπτυξη" χρησιμοποιείται για να περιγράψει, αφενός τη σταδιακή κατάκτηση του συστήματος της γλώσσας από το παιδί αφετέρου την κατάκτηση των ικανοτήτων γλωσσικής επικοινωνίας. Η διάκριση μεταξύ γλώσσας και επικοινωνίας από πολλούς ειδικούς θεωρείται αποδεκτή, παρ' όλα αυτά δεν ενστερνίζονται όλοι αυτή την διάκριση. Όμως, ο όρος "γλωσσική ανάπτυξη" χρησιμοποιείται, είτε λόγω συνήθειας είτε λόγω θεωρητικής τοποθέτησης, πολύ συχνά και για τη γλώσσα και για την επικοινωνία (Κατή,2001).

Ως βασικά συστατικά της γλωσσικής ανάπτυξης ορίζονται τόσο η ακουστική κατανόηση που τίθεται ως βάση όσο και η λεκτική εκφραστική παραγωγή. Σύμφωνα με τους Johnstone & Stonnington (2001), η ακουστική ικανότητα είναι δυνατότητα που έχει ο άνθρωπος να κατανοεί ακουστικές πληροφορίες και πληροφορίες συναισθηματικού περιεχομένου ενώ η λεκτική εκφραστική παραγωγή είναι η ικανότητα που διαθέτει ο άνθρωπος να επικοινωνεί λεκτικά με τις αρχές τριών συστατικών στοιχείων, την πραγματολογία, την σημασιολογία και την σύνταξη.

Η γλωσσική ανάπτυξη ωστόσο αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αναπτυξιακά ορόσημα και δείκτη για «φυσιολογική» ανάπτυξη των παιδιών. Επί το πλείστον τα βρέφη παράγουν τις πρώτες λέξεις με σημασιολογικό περιεχόμενο «πρωτολέξεις», μεταξύ 12ου και 18ου μήνα, ενώ έως τους 24 μήνες χρησιμοποιούν περισσότερες από 50 λέξεις (300 κατά μέσο όρο), τις οποίες έχουν την ικανότητα να συνδυάζουν, για να φτιάξουν τις πρώτες τους απλές φράσεις. Σε ηλικία περίπου 30 μηνών έχουν δημιουργήσει μεγάλο αριθμό σημασιολογικών αναπαραστάσεων καθώς και αρκετοί από τους βασικούς γραμματικούς κανόνες έχουν κατακτηθεί (Κατή, 1992, Παπαηλιού, 2005). Παρόλα αυτά, είναι γνωστό και επομένως αναμενόμενο, πως υπάρχουν διαφοροποιήσεις και χρονικές αποκλίσεις από την φυσιολογική αναπτυξιακή εξέλιξη (Bates, et al, 1988, Dale et al, 2005, Fenson et al, 1994, Fenson, et al, 2000). Έτσι, αρκετά είναι τα παιδιά που παρουσιάζουν μία σχετική καθυστέρηση στον εκφραστικό λόγο στα πρώτα χρόνια της ζωής του. Στην πλειοψηφία αυτών των παιδιών, οι δυσκολίες αυτές δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές καθώς μέχρι την έναρξη του δημοτικού σχολείου οι γλωσσικές τους δεξιότητες θα έχουν σταδιακά ισορροπήσει (Ellis et al, 2008, Paul, 1996). Αντίθετα ένα ποσοστό του ύψους 10 έως 20% των παιδιών με

πρώιμη καθυστέρηση στον εκφραστικό λόγο τα προβλήματα στον τομέα της γλωσσικής ανάπτυξης δε αποκαθίστανται εγκαίρως (Paul,1996, Rescorla,2002, Rescorla et al,1990, Rice et al,2008) και ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται δυσκολίες στη σχολική επίδοση των παιδιών, αλλά και ευρύτερα στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη .

2.5.ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Στην παρούσα ερευνητική διαδικασία θα εστιάσουμε στην γλωσσική ικανότητα, ως προς την ακουστική κατανόηση και την εκφραστική λεκτική παραγωγή σε ηλικίες από 4 έως 6 ετών του αξιολογητικού εργαλείου PLS-5, θεωρώντας πως είναι ένα ηλικιακό εύρος ευνοϊκό αλλά και ταυτόχρονα οριακό. Σύμφωνα με τις θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις στην ηλικία των τεσσάρων ετών τα παιδιά έχουν κατακτήσει το μεγαλύτερο ποσοστό της γλώσσας των ενηλίκων καθώς οι γνώσεις για την μορφή, το περιεχόμενο και την χρήση τους επιτρέπουν να επικοινωνούν και να έχουν πρόσβαση σε μεταγλωσσικές δεξιότητες. Επομένως είναι μια ευνοϊκή περίοδος, για την ανίχνευση πιθανών διαταραχών του προφορικού λόγου και για την αποκατάσταση αλλά ταυτόχρονα και οριακή, διότι οποιαδήποτε διαταραχή προφορικού λόγου θα πρέπει να έχει αποκατασταθεί μέχρι το παιδί να πάει στην Ά δημοτικού, ειδάλλως ελλοχεύει ο κίνδυνος της ανάπτυξης μαθησιακών δυσκολιών (Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών,2003). Σύμφωνα, με την βιβλιογραφία, το 60% των παιδιών με δυσκολίες στην ανάπτυξη του λόγου στην ηλικία των 5 ετών, παρουσίασαν προβλήματα ανάγνωσης, γραφής, ορθογραφίας και μαθηματικών στην ηλικία των 9-11 ετών (Μαρκοβίτης & Τζουριάδου 1991).

Προκειμένου όμως, να μελετήσουμε την γλωσσική ικανότητα των παιδιών και τις αποκλίσεις αυτής είναι χρήσιμο να ορίσουμε τα αναπτυξιακά ορόσημα που μας επιτρέπουν να κάνουμε λόγο για απόκλιση από το φυσιολογικό.

2.6. ΑΝΤΗΛΙΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Καθώς, η αντίληψη του λόγου προηγείται χρονικά της εκφοράς του, έτσι θεωρείται χρήσιμο, να ορίσουμε αρχικά την ανάπτυξη των δεξιοτήτων αντίληψης (Νικολόπουλος, 2008). Η ακουστική αντίληψη λοιπόν, είναι παρούσα από την πρώτη κιόλας μέρα της ζωής του βρέφους. Ξεκινά ως μια ανώριμη αρχικά ικανότητα, αφού το βρέφος, δεν μπορεί να εντοπίσει πλήρως την ακριβή θέση της πηγής του ήχου, παρόλα αυτά, σταματά το κλαψούρισμα αν ακούσει ανθρώπινη φωνή κοντά, το πάρουν αγκαλιά και του μιλήσουν. Επίσης, οι απότομοι θόρυβοι ξαφνιάζουν το βρέφος, και αντανακλαστικά μένει ακίνητο, ανατριχιάζει και ίσως κλάψει. Επιπλέον, πολλές έρευνες έχουν δείξει πως το βρέφος προτιμά να ακούει την φωνή της μητέρας και φωνές που μοιάζουν αρκετά στην μητρική. Από 3 μηνών και μετά, έχει την ικανότητα να στρέφει την προσοχή του (μάτια, κεφάλι, κίνηση βλεφάρων) και να αναζητά μια κοντινή πηγή ήχου. Επιπλέον, δείχνει να ηρεμεί και να χαμογελά όταν ακούει οικείες φωνές και να ενθουσιάζεται όταν ακούει οικείους ήχους (π.χ. κουδουνίστρα, βήματα, ήχος νερού κ.τ.λ.), κλαίει όταν ενοχλείται από κάτι και ρουφά ή γλείφει τα χείλη ως αντίδραση στους ήχους της προετοιμασίας της τροφής. Τέλος, μετά το τέλος του 3^{ου} μήνα ως ανταπόκριση σε παιχνίδι βγάζει ήχους και φωνήματα. Περίπου στον 6^ο μήνα, όταν ακούει ήχους που παράγονται κοντά του στρέφεται προς την πηγή του ήχου, παρακολουθεί την φωνή των ενηλίκων ακόμα και αν δεν μπορεί να τους δει. Επιπρόσθετα, ανταποκρίνεται με ήχους (μπαμπαλίσματα) όταν ακούει ομιλία και

προσπαθεί να τους μιμηθεί. Μεταξύ 9-12 μηνών, αρχίζει να ανταποκρίνεται στο όνομά του, να κατανοεί εντολές ενός βήματος και να αντιλαμβάνεται λίγες λέξεις (π.χ. όχι, γεια, πίνω, γάτα). Στο τέλος του 12^{ου} μήνα, ανταποκρίνεται με φωνοποιήσεις σε γνωστά τραγούδια και μιμείται παιγνιώδεις φωνοποιήσεις των ενηλίκων (πχ “έι-ωπ!”), ακολουθεί το βλέμμα ενός ενήλικα (κοινή οπτική προσοχή) και δείχνει αντικείμενα ενώ έπειτα κοιτάζει τον ενήλικα για να δει αντιδράσεις και να εκμαιεύσει από αυτόν κάποιο σχόλιο.

Μεταξύ 1^{ου} έως 2 ετών, η ακουστική αντίληψη έχει ωριμάσει και εξετάζουμε πια την ακουστική κατανόηση του παιδιού. Το παιδί κατανοεί περίπου 270 λέξεις, προσέχει όταν του απευθύνουν τον λόγο ακολουθεί απλές εντολές ενός βήματος με ένα αντικείμενο και ανταποκρίνεται κατάλληλα σε λέξεις όπως «όχι, ναι, μη, δεν,». Επιπλέον, απαντά στην ερώτηση «τι είναι αυτό;» κατανοεί όταν ονομάζουν και δείχνει μια εικόνα, οικεία πρόσωπα και οικεία αντικείμενα. Είναι σε θέση παράλληλα, να ακούει ή να βλέπει στην τηλεόραση την διήγηση ενός παραμυθιού και να ονομάζει αντικείμενα σε εικόνες και σε αυτήν την χρονική περίοδο αναδύεται και το φανταστικό παιχνίδι. Τέλος, αντιλαμβάνεται σχήματα και χρώματα και εύκολα μπορεί να τα διαχωρίσει ενώ μπορεί να κατανοεί και να δείχνει τα βασικά μέρη του σώματος.

Κατά την διάρκεια του 2^{ου} χρόνου, το αντιληπτικό λεξιλόγιο του κυμαίνεται από 500 ως 900 ή περισσότερες λέξεις, και καταλαβαίνει τα περισσότερα πράγματα από αυτά που του λέγονται.

Ακολουθεί απλές εντολές με ένα βήμα και δύο αντικείμενα ενώ μέχρι 36 μηνών μπορεί να ακολουθήσει εντολές με δυο βήματα. Επιπλέον, απαντά στις απλές ερωτήσεις και απολαμβάνει να ακούει μικρές ιστορίες, τραγούδια και ρυθμούς ενώ κατανοεί την έννοια «ένα-πολλά». Είναι

ικανό να βρίσκει αντικείμενα στο χώρο, να τα ταξινομεί κατά σχήμα και χρώμα καθώς και να οργανώνει ένα φανταστικό παιχνίδι. Τέλος, αναγνωρίζει ονόματα οικείων ανθρώπων και μπορεί να δείξει το αντικείμενο ή την εικόνα που ονομάζεται.

Κατά το πέρας του 2^{ου} έτους, ακολουθεί οδηγίες με τρία μέρη, αναγνωρίζει όλα τα κοινά οικιακά αντικείμενα και μπορεί να εξηγήσει την χρήση τους. Κατανοεί τις περισσότερες προτάσεις από τον λόγο των ενηλίκων, αντιλαμβάνεται την έννοια του πληθυντικού (μέχρι δύο) καθώς και την διαφορά του παρόντος και του παρελθόντος. Επιπλέον παίζει με μηχανικά παιχνίδια, αντιλαμβάνεται την εναλλαγή σειράς με αποτέλεσμα να περιμένει την σειρά του και να κατανοεί το μοίρασμα του παιχνιδιού και τις έννοιες «δικό μου-δικό σου». Αξίζει να σημειωθεί, πως από τα τρία και πλέον έτη αρχίζει να αναδύεται η οργάνωση του φανταστικού παιχνιδιού με κούκλες ζώα και ανθρώπους ενώ ταυτόχρονα είναι σε θέση να ολοκληρώνει πάζλ τριών ή τεσσάρων κομματιών.

Κατά την εισαγωγή του στο 4^ο έτος, παρουσιάζει αυξημένη εφευρετικότητα στο φανταστικό παιχνίδι καθώς και στην επίλυση προβλημάτων. Κατανοεί ορισμένες αφηρημένες έννοιες (πριν, ένα από, εάν, μετά) όπως επίσης και τις έννοιες «ίδιο-διαφορετικό». Εν συνεχεία, αποκτά ολοκληρωμένη αίσθηση του χρόνου και μπορεί να απομνημονεύει μέρος μιας ιστορίας. Επιπρόσθετα, κατανοεί 4 βασικά χρώματα, ποσότητες μέχρι το 5 ενώ διασκεδάζει με αστεία και λογοπαίγνια.

Μέχρι την ολοκλήρωση του 5^{ου} έτους, το παιδί έχει αποκτήσει πλήρη κατανόηση του λόγου των ενηλίκων και απολαμβάνει να του διαβάζουν/διηγούνται ιστορίες και έπειτα να τις αναπαριστά λεπτομερώς. Γνωρίζει το ονοματεπώνυμο του, την ηλικία του και συνήθως τα γενέθλιά του και την διεύθυνση του. Κατανοεί απόλυτα και δίνει τον

ορισμό των ουσιαστικών μέσω της χρήσης τους. Επιπρόσθετα ονομάζει 4 και περισσότερα βασικά χρώματα ενώ ταιριάζει 10-12 χρώματα. Κατανοεί τις χρονικές ακολουθίες (πχ “πρώτα”, “μετά”, “στο τέλος”) ωστόσο ρωτά συνεχώς την σημασία αφηρημένων εννοιών που δεν μπορεί να κατανοήσει. Χαίρεται με την απαγγελία ή με τα παιδικά τραγούδια απολαμβάνει τα αστεία και τα Αινίγματα και απομνημονεύει το μεγαλύτερο πια μέρος μιας ιστορίας. Τέλος, αντιλαμβάνεται την έννοια του χρόνου σε σχέση με το καθημερινό του πρόγραμμα. Κατά την εισαγωγή του στο 6^ο έτος, έχει αναπτύξει την ικανότητα της ενσυναίσθησης, αν και παραμένει αρκετά εγωκεντρικό, ωστόσο κατανοεί προσωπικά του συναισθήματα (π.χ. θυμό, χαρά, αγάπη). Κατανοεί και ακολουθεί τους κανόνες ενός παιχνιδιού, ενώ μπορεί και να τους εξηγήσει σε κάποιον άλλον. Ωστόσο, ζητά συνεχώς να του εξηγούν άγνωστες λέξεις που δεν μπορεί να κατανοήσει και να αντιληφθεί. Ακόμα είναι σε θέση να δίνει ορισμούς στις λέξεις αλλά και να βρίσκει τα αντίθετα τους (π.χ. κρύο-ζέστη). Γνωρίζει την διεύθυνση και το τηλέφωνο του σπιτιού ενώ μπορεί να ανακαλέσει να οργανώσει και έπειτα να διηγηθεί αυθόρμητα εμπειρίες που είχε μέσα στην μέρα. Ταυτόχρονα χρησιμοποιεί και λέξεις που φανερώνουν χρόνο (χθες, αύριο, κτλ) και ονομάζει τις ημέρες της εβδομάδας με σωστή σειρά. Αντιλαμβάνεται το λεκτικό ερώτημα «γιατί» και απαντά εύστοχα δίνοντας επεξήγηση. Επιπρόσθετα, κατανοεί τις υποθετικές ερωτήσεις (τι θα γίνει εάν..., τι θα έκανες εάν...). Επιπλέον μπορεί να κατανοήσει και να δείξει προμαθηματικές έννοιες (λίγα, πολλά, αρκετά) αλλά και (τα πιο πολλά, τα πιο λίγα, τα λίγα), μετράει μέχρι 20 αντικείμενα και λέει πόσα είναι, ονομάζει 10 σύμβολα αριθμών και βάζει τους αριθμούς 1 έως 10 στην σωστή σειρά. Μπορεί να κάνει πρόσθεση και αφαίρεση σε συνδυασμούς έως το 3, να μετράει έως το 100 (αυτοματοποιημένα) και κατονομάζει την 1η, 2η και 3η θέση. Τέλος, ονομάζει 5 γράμματα της Α-

B και μπορεί να βρει λέξεις που ξεκινάνε από ένα ορισμένο φώνημα και να κάνει κατάτμηση λέξεων σε συλλαβές (Κασβίκης Δ. & Νότας Σ, Sheridan 2008).

2.7. ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ

Η φωνολογική ανάπτυξη πραγματοποιείται από την γέννηση καθώς ξεκινά μια περίοδος προγλωσσικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τους De Boysson-Bardies (1984) μεταξύ 0 έως 2 μηνών εμφανίζονται αντανακλαστικοί λαρυγγισμοί (κλάμα, βήχας κ.τ.λ.). Έπειτα μεταξύ 2 έως 4 μηνών κάνει την εμφάνισή του το γέλιο και το ψέλλισμα. Τα βρέφη αρχίζουν να παράγουν ήχους, με το οπίσθιο τμήμα του στόματος που μοιάζουν με υπερωϊκά σύμφωνα (g,k,x) και οπίσθια φωνήεντα (a,u) καθώς και τον συνδυασμό αυτών με αποτέλεσμα φωνητικές παραγωγές όπως /agu/. Στην συνέχεια, από 4 έως 6 μηνών ξεκινά το φωνητικό παιχνίδι, τα βρέφη δοκιμάζουν το εύρος των ήχων που μπορούν να παράγουν και ενίοτε εμφανίζουν συλλαβές από φωνήεντα και σύμφωνα. Ύστερα από αυτό το στάδιο μεταξύ 6 έως 9 μηνών, εμφανίζεται η σύνθεση ακολουθιών σύμφωνο-φωνήεν γνωστή διαδικασία και ως βάβισμα, ως μια προσπάθεια παραγωγής λέξεων. Παρόλα αυτά δεν θεωρούνται λέξεις καθώς δεν υπάρχει σημασιολογική σύνδεση ανάμεσα στις παραγωγές αυτές και στο αντικείμενο αναφοράς (πχ. Ma-ma). Τέλος μεταξύ 10-12 μηνών εμφανίζεται το πρώτο στάδιο του λόγου καθώς οι ακολουθίες σύμφωνο-φωνήεν φέρουν πια περιεχόμενο και χαρακτηρίζονται από επιτονισμό και ποικιλία τονικών σχημάτων. Οι παραγωγές αυτές συνοδεύονται από οπτική επαφή και χειρονομίες και δίνουν την αίσθηση πως το παιδί επικοινωνεί χωρίς όμως να κατέχει την γλώσσα των ενηλίκων.

Στην συνέχεια μεταξύ 13-18 μηνών παράγει στο εκφραστικό του λεξιλόγιο περίπου από 3-20 λέξεις ίσως και παραπάνω. Πιο συχνά εμφανίζονται τα ονόματα γνωστών και συγγενών. Επίσης, έχει την ικανότητα να μιμείται και να επαναλαμβάνει φωνήματα και λέξεις που παράγουν οι άλλοι σε μορφή ηχολαλίας, ενώ η ομιλία του είναι ασυνάρτητη, μη καταληπτή και χαρακτηρίζεται από νεολογισμούς που λειτουργούν ως μέσα επικάλυψης των κενών στην ροή του λόγου. Κάνει έκκληση για τα περισσότερα από τα αντικείμενα που επιθυμεί και χρησιμοποιεί πρότυπα επιτονισμού ενηλίκων με συναισθηματικές διακυμάνσεις στην φωνή, όμως παραλείπει αρκετά αρχικά και σχεδόν όλα τα τελικά σύμφωνα. Περίπου 18 -24 μηνών γίνεται μια «έκρηξη» στο εκφραστικό του λεξιλόγιο και η ομιλία του τείνει να μοιάζει πιο πολύ με των ενηλίκων. Παράγει περίπου 50 με 100 λέξεις και είναι ικανό να ονομάζει αντικείμενα από ένα παραμύθι, μερικά οικεία αντικείμενα και πέντε μέρη του σώματος ενώ παράγει φράσεις 2 ή περισσότερων λέξεων (συνήθως ουσιαστικά και ρήματα) για να σχηματίσει απλές προτάσεις. Επιπρόσθετα, χρησιμοποιεί αντωνυμίες και ξεκινά να κάνει ερωτήσεις χρησιμοποιώντας τον κατάλληλο κυματισμό της φωνής. Συμμετέχει σε παιδικά ποιηματάκια και τραγούδια, αναφέρεται στον εαυτό του με το όνομα του και κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού μιλά μόνο του.

Ύστερα περί τα 2 έως 3 έτη, το λεξιλόγιο περιλαμβάνει τουλάχιστον 200 λέξεις και ο λόγος του είναι καταληπτός για τους φροντιστές και τα οικεία πρόσωπα ενώ για τους αγνώστους έως το τέλος του τριακοστού έκτου μήνα εκτιμάται περίπου στο 50-75%. Παρόλα αυτά, η άρθρωση και η σύνταξη παρουσιάζουν ανωριμότητα. Όσον αφορά το λεξιλόγιο ονομάζει βασικά ρούχα, μέρη του σώματος, οικιακά αντικείμενα τρόφιμα και απλά πραγματικά αντικείμενα σε μια εικόνα. Επιπρόσθετα περιγράφει τις ιδιότητες των αντικειμένων με βασικές λέξεις (π.χ.

μεγάλο, μικρό, ζεστό, κρύο) και αναγνωρίζει τα αντικείμενα βάσει της χρήσης τους. Μπορεί εύκολα να μετρήσει μέχρι το 5, κάνει συνεχώς ερωτήσεις με το «γιατί», το «τι», το «που» και μπορεί να γνωρίζει το όνομα του, το φύλο και την ηλικία του. Όσον αφορά την σύνταξη και την γραμματική συνδυάζει 3-4 λέξεις για να κάνει φράσεις, χρησιμοποιεί πληθυντικό, αντωνυμίες, ερωτηματικές λέξεις, αρνήσεις, μερικές προθέσεις, άρθρα, γραμματικές εκθλίψεις, προστακτική και ανώμαλους τύπους στον αόριστο. Επιπλέον, συχνά παρουσιάζει επαναλήψεις κυρίως στην έναρξη, στο «εγώ» και στις πρώτες συλλαβές των λέξεων όμως μιλάει με δυνατή φωνή και αυξάνει το επίπεδο του τόνου της φωνής. Ως προς την φωνολογία, χρησιμοποιεί περίπου 27 φωνήματα, προφέρει τα φωνήεντα σωστά, εμφανίζονται σχεδόν πάντα τα σύμφωνα σε αρχική θέση, όμως στην μεσαία θέση τα παραλείπει, ενώ σε τελική θέση είτε τα παραλείπει είτε τα αντικαθιστά.

Αφού το παιδί έχει συμπληρώσει το τρίτο έτος της ηλικίας του, η ομιλία του είναι καταληπτή στο 90% από αγνώστους και το λεξιλόγιο του αγγίζει τουλάχιστον τις 900 λέξεις. Μέχρι να ολοκληρώσει τον τρίτο χρόνο, το εκφραστικό του λεξιλόγιο έχει φτάσει τις 1500 λέξεις. Είναι σε θέση να κατονομάζει τα βασικά χρώματα, να χρησιμοποιεί τουλάχιστον τρεις χωρικές έννοιες (πάνω, κάτω, μέσα), να μετράει μέχρι το 10, να περιγράφει εικόνες με 4-5 λέξεις, να αποδίδει την ιδιότητα ουσιαστικών με πιο πολύπλοκα επίθετα, να διηγείται ιστορίες και να βάζει δυο γεγονότα σε χρονολογική σειρά, να κάνει ερωτήσεις με το «γιατί», «ποιος», «που», να απαντάει και να ζητάει λεπτομέρειες. Επιπλέον χρησιμοποιεί την ομιλία για να εκφράσει τα συναισθήματά του και να χειριστεί τους ενήλικες συμμετέχοντας σε συζητήσεις. Ως προς την σύνταξη, κάνει προτάσεις με 4-5 λέξεις, συνδυάζει Υποκείμενο-Ρήμα-Επίθετο-Ουσιαστικό-Επίρρημα (χωρικό) και κάνει ερωτήσεις με

τουλάχιστον 2 λέξεις. Στην γραμματική υπάρχουν ακόμα κάποιες ανωριμότητες, παρόλα αυτά χρησιμοποιεί προσωπικές και κτητικές αντωνυμίες, η χρήση του πληθυντικού είναι ορθή, αντιλαμβάνεται και χρησιμοποιεί αόριστο και μέλλοντα και πραγματοποιεί κάποιες γραμματικές εκθλίψεις. Τέλος, όσον αφορά την γραμματική κάνει κατάλληλη χρήση του «είμαι» και του «είναι» στις προτάσεις. Ως προς την ομιλία, αυξάνει το ρυθμό και μπορεί να χειριστεί το τονικό του ύψος ώστε να ψιθυρίζει. Κάποιες φορές όμως μπορεί να επαναλαμβάνεται, να παρουσιάζει διακοπές στην ροή, να έχει διαταραγμένη αναπνοή και να κάνει γκριμάτσες του προσώπου. Ως προς την φωνολογία κατέχει 50% των συμφώνων και συμπλεγμάτων.

Μεταξύ 4 έως 5 ετών το εκφραστικό λεξιλόγιο αγγίζει τις 2000 λέξεις ή και παραπάνω και η ομιλία του πια είναι πλήρως κατανοητή από αγνώστους. Μπορεί με ευκολία να αναφέρει το πλήρες όνομά του, την διεύθυνση του σπιτιού του και την ηλικία του. Επιπλέον, αφηγείται πρόσφατα γεγονότα και εμπειρίες με συνεκτικότητα, ενώ περιγράφει ή διηγείται μια ιστορία με άνεση, ενίοτε βέβαια συγχέει την πραγματικότητα με την φαντασία. Θυμάται και αναπαράγει τραγούδια και στιχάκια ενώ με ακρίβεια και ευκολία εξηγεί την λειτουργία των αντικειμένων. Παράλληλα, έχει την ικανότητα να μετρά από μνήμης μέχρι το 20 ή και παραπάνω και μπορεί να καταμετρήσει μέχρι 5 αντικείμενα στην σειρά. Επιπρόσθετα, κάνει συνεχώς ερωτήσεις και ζητά ορισμούς των λέξεων. Ως προς την σύνταξη και τη γραμματική κάνει ολοκληρωμένες και ορθά γραμματικές προτάσεις 6 τουλάχιστον λέξεων, χρησιμοποιεί κάποιους ανώμαλους πληθυντικούς, κτητικές αντωνυμίες, μελλοντικό χρόνο, αυτοπαθείς αντωνυμίες και συγκριτικά μορφήματα στις προτάσεις. Τέλος, ως προς την ομιλία, η συχνότητα είναι 186 λέξεις περίπου ανά λεπτό, ενώ ταυτόχρονα μειώνεται ο συνολικός αριθμός των

επαναλήψεων. Όσον αφορά την φωνολογία παράγει σύμφωνα με 90% ακρίβεια, παράλληλα έχει μειώσει σημαντικά τον αριθμό των συνεχών ηχητικών παραλείψεων και των υποκατάστατων παρά ταύτα συχνά παραλείπει διάμεσα σύμφωνα.

Τέλος, στην ηλικία των 5 με 6 ετών, έχει ολοκληρώσει σε μεγάλο ποσοστό την κατάκτηση της γλώσσας των ενηλίκων. Μπορεί με ευκολία να επικοινωνεί με ενήλικους και παιδιά, καθώς ανταλλάσσει πληροφορίες και κάνει εύστοχες ερωτήσεις. Μεταξύ 5-6 ετών, αρχίζει να αναδύεται η διαφοροποίηση επίσημης ομιλίας που απευθύνεται σε ενήλικες και η ανεπίσημη ομιλία που απευθύνεται σε παιδιά. Κάνει επίσης ερωτήσεις με το «πώς» και απαντά λεκτικά στο «Γεια» και στο «Τι κάνεις;». Το λεξιλόγιο παρόλα αυτά συνεχίζει να αναπτύσσεται ραγδαία. Αρχικά είναι σε θέση να αναπαράγει μια ιστορία ολόκληρη και να κάνει προτάσεις με πολλές λεπτομέρειες. Ως προς το περιεχόμενο, γνωρίζει και εξηγεί τους βασικούς ορισμούς απλών λέξεων (π.χ. μπανάνα), κατονομάζει 6 βασικά χρώματα και 3 βασικά σχήματα, ονομάζει αντίθετα, καθώς και παράγει διαδοχικά τις ημέρες της εβδομάδας. Επιπλέον μπορεί να μετρά μηχανικά έως το 30, να επαναλαμβάνει αλληλουχίες 4 αριθμών καθώς και να εκφράζει τις έννοιες ίδιο-διαφορετικό. Επιπρόσθετα, γνωρίζει χρονικά ορόσημα και χρονικές διαφορές, δίνει απλές οδηγίες και συμπληρώνει γλωσσικές αναλογίες (π.χ. η καραμέλα είναι γλυκιά, το αλάτι είναι αλμυρό). Ως προς την γραμματική, η χρήση της θεωρείται κατάλληλη, ορισμένες φορές όμως δημιουργούνται λανθασμένες επιλογές. Συχνά χρησιμοποιεί παρελθόντα και μέλλοντα χρόνο κατάλληλα και αρκετούς συνδέσμους αυτών. Τέλος, όσον αφορά την ομιλία χαρακτηρίζεται από ευφράδεια και συνήθως είναι φωνητικά ορθή με κάποιες αντιστροφές ήχων περιστασιακά. Ενίοτε βέβαια ορισμένα παιδιά έχουν την τάση να

συγγέουν την ομάδα φθόγων «σ-φ-θ» (Κασβίκης Δ. & Νότας Σ Sheridan 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ PLS-5

3.1. Η εξέλιξη των γλωσσικών δοκιμασιών PIs-3, PIs-4 στο PIs-5

PLS-3

Αυτό το τυποποιημένο εργαλείο αξιολόγησης χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των αντιληπτικών και των εκφραστικών γλωσσικών δεξιοτήτων σε βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας (από 2 εβδομάδων έως 6 ετών και 11 μηνών). Επίσης, αξιολογεί συμπεριφορές που θεωρούνται πρόδρομοι της γλώσσας. Το εργαλείο παρουσιάζεται απευθείας στα παιδιά και στους φροντιστές τους. Η συγκεκριμένη δοκιμασία είναι διαθέσιμη στην Αγγλική και στην Ισπανική γλώσσα.

Η υποενότητα ακουστικής κατανόησης χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των αντιληπτικών γλωσσικών δεξιοτήτων του παιδιού για τους παρακάτω τομείς:

- Προσοχή
- Σημασιολογία (πλαίσιο)- λεξιλόγιο και έννοιες
- Δομή (μορφή) - μορφολογία και σύνταξη
- Ολοκληρωμένες δεξιότητες σκέψης

Το εκφραστικό υποσύνολο επικοινωνίας χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των εκφραστικών γλωσσικών δεξιοτήτων του παιδιού για τους παρακάτω τομείς:

- Φωνολογική ανάπτυξη
- Κοινωνική επικοινωνία
- Σημασιολογία (περιεχόμενο) - λεξιλόγιο και έννοιες
- Δομή (μορφή) - μορφολογία και σύνταξη
- Ολοκληρωμένες δεξιότητες σκέψης

Επιπλέον, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας που αναπτυξιακά ανήκουν σε μικρότερη ηλικία.

Η δοκιμασία αυτή περιλαμβάνει τρία συμπληρωματικά, προαιρετικά μέσα αξιολόγησης:

- 1) Έντυπο αξιολόγησης της άρθρωσης
- 2) Λίστα ελέγχου της γλώσσας του δείγματος
- 3) Ερωτηματολόγιο για τους φροντιστές

Στο εγχειρίδιο υπάρχουν οδηγίες για την τροποποίηση της χορήγησης της δοκιμασίας σε παιδιά με σοβαρές αναπτυξιακές καθυστερήσεις, σοβαρές σωματικές βλάβες και προβλήματα ακοής.

Το δείγμα τυποποίησης περιελάμβανε 1.200 παιδιά ηλικίας 2 εβδομάδων έως 6 ετών και 11 μηνών, από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Σε κάθε ηλικιακό επίπεδο, το 50% του δείγματος ήταν κορίτσια και το άλλο 50% αγόρια. Το δείγμα διαστρωματώθηκε με βάση το επίπεδο γονικής εκπαίδευσης, τη γεωγραφική περιοχή και τη φυλή,

προκειμένου να εκπροσωπεί τον πληθυσμό των ΗΠΑ. Οι εξεταστές πρέπει να είναι ευαισθητοποιημένοι στις ανάγκες του αξιολογούμενου παιδιού, να γνωρίζουν καλά τη δοκιμασία αξιολόγησης, να τηρούν τις διαδικασίες χορήγησης και να βαθμολογούν σωστά τις απαντήσεις.

PLS-4

Το PIs-4 δημοσιεύθηκε το 2002. Αποτελεί μία δοκιμασία αξιολόγησης των γλωσσικών δεξιοτήτων των παιδιών από τη γέννηση τους έως την ηλικία των 6 ετών και 11 μηνών. Με το εργαλείο αυτό εντοπίζονται διαταραχές ή καθυστερήσεις στην γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών. Η συγκεκριμένη δοκιμασία είναι διαθέσιμη στην Ισπανική γλώσσα.

Η δοκιμασία αυτή αποτελείται από τις παρακάτω δύο θεματικές ενότητες

- 1) Ακουστική κατανόηση
- 2) Εκφραστική επικοινωνία

Επιπλέον, περιλαμβάνει τα εξής τρία συμπληρωματικά μέσα αξιολόγησης:

- 1) Λίστα ελέγχου της γλώσσας του δείγματος
- 2) Έντυπο αξιολόγησης της άρθρωσης
- 3) Ερωτηματολόγιο για τον φροντιστή

Το δείγμα τυποποίησης περιελάμβανε 2.400 παιδιά από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Contiguous United States) και έχει διαστρωματωθεί με βάση τα δεδομένα της απογραφής των ΗΠΑ για το 2000 σχετικά με το φύλο, την εκπαίδευση των γονέων, τη γεωγραφική περιοχή και τη φυλή.

Παρακάτω αναφέρονται οι βελτιώσεις του PLS-4 από τον προκάτοχό του:

- Ενημερωμένες νόρμες (2000/2001)
- Μεγαλύτερη έμφαση στην αξιολόγηση παιδιών προσχολικής ηλικίας
- Βελτιωμένη ψυχομετρία
- Συλλογή πρόσθετων πληροφοριών μέσω των τριών συμπληρωματικών μεθόδων

PLS-5

Το PLS-5 προσφέρει μια πλήρη αξιολόγηση της γλωσσικής ανάπτυξης. Πρόκειται για μία διαδραστική μέθοδο αξιολόγησης που βασίζεται στο παιχνίδι. Παρέχει ολοκληρωμένες και αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τις γλωσσικές δεξιότητες των παιδιών που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο εμφάνισης μέτριας ή σοβαρής γλωσσικής καθυστέρησης. Συγκριτικά με το PLS-4, περίπου το 25% των δραστηριοτήτων είναι καινούριο για το PLS-5, το 25% παραμένει αμετάβλητο, ενώ το 50% έχει τροποποιηθεί με νέες τεχνικές, νέες οδηγίες και νέα αντικείμενα.

Το PLS-5 συνδέει τις πληροφορίες του οικογενειακού ερωτηματολογίου με τις δοκιμασίες αξιολόγησης έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια βασική γραμμή χορήγησης του τεστ. Με τον τρόπο αυτό μειώνεται ο χρόνος εκτέλεσης των δοκιμασιών καθώς ταυτόχρονα αυξάνεται η σαφήνειά τους. Επιπροσθέτως, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αξιολογούνται με νέα στοιχεία σχετικά με την ονομασία των γραμμάτων, τον χειρισμό των βιβλίων και τη Θεωρία του Νου. Ακόμα, αξιολογούνται οι γραμματικές δεξιότητες με δοκιμασίες όπως η αφήγηση και η φωνολογική ενημερότητα. Πλέον, είναι διαθέσιμο για παιδιά έως την ηλικία των 7

ετών έτσι ώστε να καλύψει τις ανάγκες των παιδιών με σοβαρά ελλείμματα, όπως τα παιδιά με αυτισμό.

Χρησιμοποιώντας τα αναπτυξιακά αποτελέσματα του τεστ είναι εφικτή η παρακολούθηση της εξέλιξης των γλωσσικών δεξιοτήτων ενός παιδιού, από τη γέννηση του έως την ηλικία των 7 ετών και 11 μηνών. Επίσης, χάρη στο εικονογραφημένο πλέον έντυπο αξιολόγησης της άρθρωσης, αξιολογούνται πολλαπλά φωνήματα μέσα στις λέξεις. Αξιολογούνται πλήρως οι πρώτες συμπεριφορές παιχνιδιού, η θεωρία του νου και οι αναδυόμενες γραμματικές δεξιότητες.

Η έρευνα τυποποίησης του τεστ πραγματοποιήθηκε από το Δεκέμβριο του 2009 έως τον Αύγουστο του 2010. Αξιολογήθηκαν περισσότερα από 1800 παιδιά έτσι ώστε να ελεγχθεί η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του τεστ. Το δείγμα τυποποίησης συλλέχθηκε από 189 κλινικούς γιατρούς σε 42 πολιτείες στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι δεξιότητες που αξιολογούνται μέσω του PLS-5:

- Προγνωστικές δεξιότητες
- Προσοχή στο περιβάλλον και στους ανθρώπους
- Παιχνίδι
- Φωνολογική ανάπτυξη
- Κοινωνική επικοινωνία
- Δευτερεύουσα επικοινωνία
- Κατανόηση και χρήση εννοιών
- Κατανόηση και χρήση μορφοσυντακτικών μορφών
- Αναλογίες
- Ομαδοποίηση
- Σημασιολογικοί παραλογισμοί
- Θεωρία του Νου
- Διαχείριση βιβλίων
- Φωνολογική ενημερότητα

3.2. Έρευνες

Κλίμακα Λεκτικής κατανόησης

Κατανόηση αντικειμένων

Παρόλο που η ικανότητα των ανθρώπων να αντιλαμβάνονται απλά σχήματα εμφανίζεται στην παιδική ηλικία, η ικανότητα αναγνώρισης μεμονωμένων αντικειμένων συνεχίζει να αναπτύσσεται από την παιδική ηλικία μέχρι την εφηβεία. Παρά την αργή αυτή εξέλιξη, πρόσφατες μελέτες νευροαπεικόνισης αποκάλυψαν ότι μια περιοχή του κοιλιακού οπτικού φλοιού που ανταποκρίνεται επιλεκτικά στην κατηγορία των κοινών αντικειμένων είναι ώριμη από την ηλικία των 5-8 ετών. Τα πρώτα σημάδια της αναγνώρισης αντικειμένων είναι εμφανή στην πρώιμη βρεφική ηλικία. Για παράδειγμα, τα νεογέννητα προσανατολίζονται κατά προτίμηση προς τα οπτικά ερεθίσματα με δομή που μοιάζει με πρόσωπο. Έως 3-4 μηνών τα βρέφη μπορούν να αναγνωρίσουν τρισδιάστατα σχήματα. Φαίνεται επίσης να κατανοούν μερικώς τα τμήματα του σχήματος - όταν εξοικειωθούν με ένα σύνθετο αντικείμενο. Τα βρέφη δείχνουν μεταγενέστερη αναγνώριση των συστατικών δισδιάστατων σχημάτων που οδηγούν στον σχηματισμό του σύνθετου αντικειμένου. Αυτό το είδος της μορφής αντίληψης συνεχίζει να βελτιώνεται ραγδαία, μαζί με γενικότερες οπτικές ικανότητες. Η αντίληψη και η αναγνώριση πιο σύνθετων αντικειμένων βελτιώνεται από την νεαρή παιδική ηλικία έως και την εφηβεία (LeGrand et al, 2001, Nishimura, et al 2009).

Αυθόρμητος λόγος. Δημιουργία πρότασης με συνδυασμό 3-4 λέξεων μέσω απτικό-ακουστικών ερεθισμάτων

Οι πρώτες φραστικές παραγωγές των παιδιών αποτελούνται από μιμητικές δομές που ακούνε συχνά από τους ενήλικες. Όταν τα παιδιά χρησιμοποιούν για πρώτη φορά μια συζευγμένη μορφή, η οποία συνήθως αποτελείται από μικρές λέξεις περιορισμένες σε αριθμό, φαίνεται ότι δεν γνωρίζουν την έννοια αυτής της σύζευξης και αγνοούν την ύπαρξη κανόνα που διαφοροποιεί τη μία λέξη από την άλλη. Πρόκειται για μια σταδιακή διαδικασία, από την πρώτη σύζευξη μιας συγκεκριμένης λέξης με την αναγνώριση ενός μοτίβου που επιτρέπει τη γενίκευση της γνώσης. Φυσικά, αυτή η σύνδεση των λέξεων για τα παιδιά μικρή ηλικίας συνδέεται μέσω μοτίβων με το αποτέλεσμα μίας συμπεριφοράς. Με άλλα λόγια, δεν πραγματοποιείται απλή μίμηση αλλά πραγματοποιείται μία μνημονική αποθήκευση λέξεων, οι οποίες όταν χρησιμοποιούνται οδηγούν στην επίτευξη ενός σκοπού (Watt et al, 2006).

Η ικανότητα αυτή αποκτάται σταδιακά από την ηλικία των 18 μηνών και έπειτα και τείνει να αυξάνεται με την ηλικιακή ωρίμανση των παιδιών

Αυθόρμητος λόγος. Χρήση ποικιλίας ουσιαστικών, ρημάτων, επιθέτων, αντωνυμιών στον αυθόρμητο λόγο

Οι πρώτες λέξεις στο λεξιλόγιο των μικρών παιδιών συνδέονται συχνότερα με την ονομασία των πραγμάτων στο άμεσο περιβάλλον τους και αφορούν κυρίως τα μέλη της οικογένειας, τα τρόφιμα, τα ζώα, τα μέρη του σώματος και τις συνήθειες δραστηριότητες ή περιλαμβάνουν απλά αιτήματα που το παιδί χρησιμοποιεί για να ζητήσει τη βοήθεια των ενηλίκων. Η γλώσσα των μικρών παιδιών περιλαμβάνει επίσης έναν

αυξανόμενο αριθμό επίθετων που χρησιμοποιούν για να ονομάσουν τις ιδιότητες των αντικειμένων και τις σχέσεις μεταξύ τους, καθώς και έναν αυξανόμενο αριθμό λειτουργικών λέξεων. Τα μικρά παιδιά χρησιμοποιούν πρώτα λέξεις ανοιχτού τύπου για να ονομάζουν τα πράγματα στο περιβάλλον τους. Αργότερα τα τοποθετούν σε διάφορες σχέσεις χρησιμοποιώντας λέξεις κλειστού τύπου, τις οποίες ο Bates και ο Goodman (1997) αναφέρουν ως λογικό bootstrapping. Έτσι, για παράδειγμα, η απόκτηση της ικανότητας χρήσης των επίθετων των μικρών παιδιών συνδέεται με την προηγούμενη απόκτηση ουσιαστικών και η απόκτηση γραμματικών λέξεων συνδέεται με την προηγούμενη απόκτηση ουσιαστικών και επίθετων (Bates et al, 1997, Bleses et al., 2008).

Αυθόρμητος λόγος. Παραγωγή πρότασης με 4-5 λέξεις με ακουστικά ερεθίσματα

Καθώς, κατακτώνται νέα αναπτυξιακά στάδια, τα παιδιά 5-6 ετών αποκτούν την ικανότητα κατανόησης του αιτίου-αιτιατού και άρα είναι σε θέση να δημιουργήσουν προτάσεις, οι οποίες δεν παρουσιάζουν απλά επιθυμίες και ανάγκες αλλά επεξηγούν και το πλαίσιο αυτό. Μάλιστα, η απομάκρυνση από τον εγωκεντρισμό που αρχίζει να χαρακτηρίζει αυτές τις ηλικίες, δημιουργεί νέες βάσεις επικοινωνίας με σκοπό την κοινωνική αλληλεπίδραση, οδηγώντας στην παραγωγή προτάσεων με φανερό το σκοπό προέλευσης. Πρέπει να τονιστεί πως και εδώ τα ακουστικά ερεθίσματα κυριαρχούν. Τα παιδιά από τη μία έχουν μνημονικά αποθηκεύσει τρόπον επικοινωνίας και από την άλλη όταν παρουσιάζεται ένα ανάλογο ακουστικό ερέθισμα επαναφέρουν τις αποθηκευμένες σε μοτίβα ιδιότητες για χρήση προς δικό τους σκοπό (Bleses et al, 2008).

Παρελθοντικοί χρόνοι (αόριστος ή παρατατικός)

Από την ηλικία των 5 ετών τα παιδιά είναι σε θέση να αντιληφθούν τη θέση του παρελθόντος στον άξονα του χρόνου. Μέσα από αυτή την κατανόηση είναι σε θέση να εκφράσουν τι συνέβη στο παρελθόν, κυρίως στο πρόσφατο, με τύπους ρημάτων που ακολουθούν τους κανόνες δημιουργίας των χρόνων αορίστου και παρατατικού. Όμως, η δημιουργία λέξεων που ακολουθούν αυτή τη σχέση με τον χρόνο συνοδεύονται από λάθη που οφείλονται στην διάκριση μεταξύ λεξιλογίου και γραμματικής, όπως τονίζεται και στη θεωρία των λέξεων και κανόνων. Έτσι, όταν τα παιδιά διαμορφώνουν το λεξιλόγιο μπορούν να χρησιμοποιούν ένα ρήμα σε παρελθοντικό χρόνο χωρίς όμως να κατανοούν την έννοια αυτού. Μόλις κατακτηθεί η γνώση του γραμματικού φαινομένου, αρχίζει η λέξη να λαμβάνει λογικό νόημα και άρα σχέση με το πριν και το τώρα. Εξάλλου, έχει υποστηριχθεί πως η ικανότητα χρήσης διά μνήμης παρελθοντικών χρόνων ξεκινά από την ηλικία των δύο ετών για να λάβει νόημα στην ηλικία των 5 (McClelland et al 2002, Rispoli et al, 2009).

Χρήση πληθυντικού

Η βιβλιογραφία έχει δείξει πως τα παιδιά από την ηλικία κιόλας των δύο ετών είναι σε θέση να χρησιμοποιούν τον πληθυντικό αριθμό ουσιαστικών για να δηλώσουν την ύπαρξη περισσότερων του ενός αντικειμένου. Φυσικά, η χρήση αυτή περιορίζεται σε αντικείμενα που χρησιμοποιούν καθημερινά, αλλά η κατανόηση της ύπαρξης περισσότερων του ενός είναι ξεκάθαρη ήδη από αυτή την ηλικία. Εδώ, πρέπει να τονιστεί πως ειδικά στην ηλικία των τριών ετών η χρήση του πληθυντικού γίνεται όλο και πιο συχνή. Όμως, το αξιοσημείωτο είναι πως ακόμα και από αυτή την γρήγορη κατάκτηση τα λάθη σε ανώμαλες μορφές ουσιαστικών δεν λείπουν. Αναφορές σε έρευνες με αγγλόφωνους μαθητές, έδειξαν πως μετά την ηλικία των 5 τα παιδιά είναι σε θέση να

αρχίσουν να κατανοούν τους ανώμαλους τύπους περιορίζοντας τα λάθη τους (Laaha, Blinder, & Gillis, 2015).

Λεκτικά ερωτήματα (τι ,πού)

Η αναπτυξιακή έρευνα υποδεικνύει ότι η ερώτηση για την απόκτηση πληροφοριών είναι ευρέως διαδεδομένη ακόμη και μεταξύ των πολύ μικρών παιδιών. Ταυτόχρονα, έρευνες υποδηλώνουν ότι ακόμη και τα παιδιά προσχολικής ηλικίας διαθέτουν στοιχειώδεις δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, όπως η ικανότητα χρήσης στρατηγικών και η χρήση ερωτήσεων για την συλλογή βασικών πληροφοριών. Μάλιστα, η χρήση τέτοιων ερωτήσεων φαίνεται να εξυπηρετεί και την έμφυτη περιέργεια που χαρακτηρίζει τα νήπια από την στιγμή μάλιστα που αρχίζουν να αναπτύσσουν λεκτικά σύνολα και επιθυμούν να κατανοήσουν τα πάντα γύρω τους πρώτα μέσα από την εξερεύνηση και στην συνέχεια μέσα από τις ερωτήσεις (Mills et al, 2010).

Εύρεση λέξης μέσω περιγραφής αντικειμένου

Τα νήπια από μικρή κιόλας ηλικία είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τα αντικείμενα γύρω τους με βάση τις ιδιότητές τους. Συγκεκριμένα, από τη στιγμή που το βρέφος αρχίζει να επεξεργάζεται αντικείμενα δημιουργεί νοητικές κατηγοριοποιήσεις με βάση το σχήμα, το χρώμα και την υφή στις οποίες δίνει όνομα χάρη στον ορισμό που του παρέχουν οι ίδιοι οι γονείς του. Έτσι, όταν το παιδί συναντά ένα αντικείμενο με παρόμοιες ιδιότητες τείνει να του δίνει τον ορισμό που παρείχε προηγουμένως (Bleses et al,2008).

Καθώς, το παιδί ωριμάζει ηλικιακά αυτές οι συσχετίσεις πραγματοποιούνται αυτόματα και πιο γρήγορα, έτσι ώστε ένα αντικείμενο να αναγνωρίζεται άμεσα. Μάλιστα, όταν το παιδί αρχίζει και κατακτά τις γλωσσικές του δεξιότητες μπορεί να ορίζει μόνο του τα

αντικείμενο εμπλουτίζοντας τις δομές που έχει ήδη αποκτήσει. Φυσικά, σταδιακά μαθαίνει νέα αντικείμενα με νέες ιδιότητες βάση των όσων συναντά αλλά και των όσων ενδεχομένως αρχίζει να διαβάζει (Laaha et al, 2015).

Λογικές απαντήσεις

Η ικανότητα παροχής λογικών απαντήσεων έχει προσελκύσει έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον. Ήδη από τη δεκαετία του 1960, έχει διατυπωθεί πως τα παιδιά είναι ικανά να παράγουν λογική ακολουθία σκέψεων. Η παραδοχή αυτή βασίστηκε κυρίως σε ερευνητικά δεδομένα σε παιδιά 4 έως 16 ετών, στα οποία και διαπιστώθηκε πως αν τους δοθεί μία μαθηματική ταυτότητα είναι σε θέση να την κατανοήσουν αλλά και να την χρησιμοποιήσουν. Όμως, τα ευρήματα δεν περιορίζονται μόνο στα μαθηματικά. Έχει βρεθεί μέσα από προσεγγίσεις ψυχολογικής ανάλυσης, πως τα παιδιά από την ηλικία των 3 είναι σε θέση να πράξουν λογικά όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και σε πρακτικό. Με άλλα λόγια, κατανοούν πως για να επιλύσουν ένα καθημερινό πρόβλημα, όπως για παράδειγμα, ‘τσακώθηκα με τη μαμά μου, πρέπει να ζητήσω συγγνώμη’, οφείλουν να πράξουν ανάλογα χωρίς να ξεσπάνε αλλά επιστρατεύοντας την λογική και όσα έχουν εντάξει στην μνήμη τους ως λογική (Mason, 1979).

Γλωσσικές αναλογίες

Έχοντας ως παραδοχή τα όσα σχολιάστηκαν προηγουμένως για τις λογικές απαντήσεις, μπορεί να δοθεί η πλαισίωση και των γλωσσικών αναλογιών. Οι αναλογίες αυτές μπορούν να θεωρηθούν ως συλλογισμοί, το συμπέρασμα των οποίων μπορεί να ανιχνευτεί λογικά. Έτσι, σύμφωνα και με την γλωσσολογική ανάπτυξη των παιδιών, μπορεί να ειπωθεί πως

από την ηλικία κιόλας των 3 είναι σε θέση να εξάγουν ανάλογα συμπεράσματα. Αρχικά, τα συμπεράσματα αυτά αφορούν τα αντικείμενα και τις ιδιότητές τους, όπως το μήλο είναι κόκκινο, το μήλο είναι στρόγγυλο, αυτό εδώ που είναι κόκκινο και στρόγγυλο είναι μήλο, ενώ με την κατάκτηση των επόμενων αναπτυξιακών επιπέδων και με την ικανότητα κατανόησης πιο σύνθετου λόγου, που αποκτάται κατά τα 4-5 πρώτα έτη, οι γλωσσικές αναλογίες αφορούν τις πράξεις και τις δράσεις των ίδιων των παιδιών ή της καθημερινότητάς τους ή σταδιακά, υποκειμένων εκτός από τους ίδιους (Mason, 1979).

Χρήση αντικειμένων

Η χρήση των αντικειμένων ξεκινά από την στιγμή που ένα βρέφος αρχίζει να εξερευνά τον κόσμο γύρω του. Έρευνες έχουν δείξει πως ήδη από την ηλικία των 18 μηνών τα παιδιά είναι ικανά να αρχίσουν να χρησιμοποιούν σωστά αντικείμενα, όπως συμβαίνει με τα πάζλ σχημάτων κατά τα οποία το παιδί πρέπει να βάλει τα κομμάτια στο σωστό σημείο για να ταιριάξουν. Φτάνοντας στην ηλικία των τριών, το παιδί έχει κατακτήσει κάποιες από τις γλωσσικές του ικανότητες και είναι σε θέση να διακρίνει τα αντικείμενα με βάση τις ιδιότητές τους. Πατώντας, επομένως, στην ίδια ακριβώς θεωρία, τα παιδιά έχουν δημιουργήσει νοητικά τα κατάλληλα μοτίβα, έτσι ώστε να γνωρίζουν και να χρησιμοποιούν κατάλληλα το εκάστοτε αντικείμενο. Όταν μάλιστα, φτάσουν στην ηλικία των 5 ετών και έχουν κατακτήσει μέρος της λεπτής τους κινητικότητας, τα παιδιά μπορούν και χρησιμοποιούν πιο ολοκληρωμένα τα αντικείμενα διαμορφώνοντας και πιο σφαιρική εικόνα για όλες τις ιδιότητές τους (Bleses et al, 2008).

Υποθετικές ερωτήσεις

Οι υποθετικές ερωτήσεις μπορούν να θεωρηθούν από τις δυσκολότερες προς κατάκτηση έννοιες για τους μαθητές του νηπιαγωγείου. Το αόριστο του χαρακτήρα τους δυσκολεύει ιδιαίτερα την αντίληψή τους, ενώ πολλά παιδιά ακόμα και στην ηλικία των 5 ετών δυσκολεύονται να απαντήσουν σωστά σε δοκιμασίες υποθετικών ερωτήσεων. Όπως διαφάνηκε και στην έρευνα της Harpe περί θεωρίας του νου και ψευδών πεποιθήσεων, τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δυσκολεύονται να βρουν την λύση ακόμα και στις πιο εύκολες προτάσεις της. Φυσικά, αξιοσημείωτο είναι το εύρημα πως σε ηλικίες 4 ετών, η κυριαρχία της λογικής υπερτερεί βοηθώντας τα παιδιά να απαντήσουν λογικά σε κάποιες υποθετικές θέσεις καθημερινού χαρακτήρα. Καθώς, όμως οι υποθετικές θέσεις γίνονται πιο περίπλοκες, μεγάλη μερίδα των μαθητών δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει παρουσιάζοντας σφάλματα. Βέβαια, η δυσκολία αυτή συναντάται ναί μεν σε προτάσεις αναπτυξιακά κατάλληλες αλλά με έντονο τον χαρακτήρα του αφηρημένου. Έχει ειπωθεί και από την ίδια την έρευνα της Harpe, πως αν οι ερωτήσεις ανταποκρίνονται σε πιο καθημερινές δραστηριότητες τα σφάλματα τείνουν να μειώνονται δείχνοντας και την περίπλοκη επίδραση των υποθετικών ερωτήσεων στην γλωσσική ανάπτυξη των μαθητών (Harpe & Frith, 2002).

Χωρικές έννοιες. (μέσα,πάνω,κάτω)

Το βρέφος από την στιγμή που γεννιέται ορίζει τον εαυτό του μέσα στο περιβάλλον. Αρχίζει να θέτει τον εαυτό του σε σχέση με το περιβάλλον, αλλά συσχετίζει και τα αντικείμενα μεταξύ τους μέσα από την εξερεύνηση που πραγματοποιεί. Μάλιστα, σιγά-σιγά αναπτύσσει βαθμιαία και αντικειμενική αντίληψη του χώρου, συμπεριλαμβάνοντας και τον εαυτό του μέσα σ' αυτόν. Σύμφωνα με το ΥΠΕΠΘ (1994), από πολύ μικρό το παιδί αναπτύσσει χωρικές σχέσεις ανάμεσα στο σώμα του

και τα γύρω έμψυχα και άψυχα όντα. Με βάση τις σχέσεις αυτές αλλά και εκείνες που παρατηρεί ανάμεσα στα ίδια τα πράγματα οικοδομεί και οργανώνει μέσα του την έννοια του χώρου. Αντιλαμβάνεται δηλαδή βασικές έννοιες του χώρου όπως : μπρος , πίσω , μέσα , έξω κ.τ.λ. (Κουτσοβάνου, 2000).

Βασική προϋπόθεση όλων είναι η κινητική δραστηριότητα του παιδιού. Οι δραστηριότητες του νηπίου, που ενεργοποιούν τις σωματικές και πνευματικές δυνάμεις του, το βοηθούν να οργανώσει και να κατακτήσει το χώρο. Όσο αναπτύσσεται ψυχοκινητικά το νήπιο, τόσο εμπλουτίζεται και αποσαφηνίζεται μέσα του η έννοια του χώρου. Το νήπιο των 4-5 χρονών είναι σε θέση να φανταστεί το χώρο, που αποτελεί πλαίσιο της δράσης του και να αναπαράγει με συγκεκριμένο τρόπο χωρικές καταστάσεις που αντιλήφθηκε προηγουμένως (Κουτσοβάνου, 2000). Ως προς την διεύθυνση εμφανίζονται οι έννοιες πάνω-κάτω, γιατί ορίζονται με βάση τη φυσική διάταξη (ουρανός-γη). Το παιδί μπορεί εύκολα να βρει το πάνω-κάτω ενός αντικειμένου γιατί είναι το ίδιο με το δικό του πάνω-κάτω. Οι έννοιες μπρος-πίσω μπορούν επίσης να γίνουν εύκολα αντιληπτές σ' ένα τρίτο αντικείμενο. Το παιδί μπορεί εύκολα να εξασκηθεί για να εντοπίζει με άνεση το μπροστά-πίσω ενός αντικειμένου που έχει φανερά μια μπροστινή πλευρά. Ειδική περίπτωση είναι οι έννοιες δεξιά-αριστερά οι οποίες δεν είναι ορατές όπως οι προηγούμενες, αλλά στηρίζονται στην κατανόηση της πλευρικής κυριαρχίας στο ανθρώπινο σώμα. Οι δύο πλευρές του σώματος είναι οπτικά συμμετρικές και κατά συνέπεια δεν διακρίνουμε καμία εξωτερική διαφορά, με αποτέλεσμα η ονομασία π.χ. δεξιά, να προέρχεται μόνο από τη συμφωνία να ονομάζουμε έτσι την πιο ισχυρή πλευρά. Οι έννοιες δεξιά-αριστερά ορίζονται με βάση μια εσωτερική σωματική διάκριση (πλευρική κυριαρχία) και μια σημασιολογική σύμβαση (σημασία των λέξεων) (Κουτσοβάνου, 2000).

Αντωνυμίες κτητικές (του, της)

Η έρευνα έχει δείξει πως τα βρέφη ήδη από την ηλικία των 18 με 24 μηνών είναι σε θέση να αντιληφθούν αλλά και να χρησιμοποιήσουν τις κτητικές αντωνυμίες. Μάλιστα, καθώς τα παιδιά φτάνουν στα χρόνια της φοίτησης στο νηπιαγωγείο παρατηρείται πως αρχίζουν να χρησιμοποιούν πιο εντατικά τις αντωνυμίες τέτοιου είδους, έτσι ώστε να δηλώσουν τα δικαιώματά τους πάνω στη χρήση των αντικειμένων αλλά και να μπορέσουν να διαχειριστούν διαφωνίες με συνομήλικους. Με άλλα λόγια, κατά την ηλικία των 5 ετών, τα νήπια είναι σε θέση τόσο να κατανοήσουν την έννοια της κτήσης αλλά και να χρησιμοποιήσουν τις αντωνυμίες όχι μόνο σε σχέση με τα αντικείμενα αλλά και για την προκοινωνική συμπεριφορά και την αντίδραση σε ενέργειες άλλων. Επιπροσθέτως, έχει φανεί πως τα νήπια είναι σε θέση να κατανοήσουν και την κυριαρχία ενός άλλου προσώπου πάνω σε ένα αντικείμενο, δηλαδή ότι και οι άλλοι έχουν αντικείμενα, ειδικά όταν βρίσκονται σε αλληλεπίδραση με τους συνομήλικους και διεκδικούν την αμοιβαία δίκαιη μεταχείριση πραγμάτων (Fay, 2006).

Κατηγοριοποίηση

Πολλές μελέτες έχουν διερευνήσει πως τα μικρά παιδιά κατηγοριοποιούν αντικείμενα. Ο Smith (1984) έδειξε ότι τα παιδιά ηλικίας 3 και 4 ετών γνώριζαν αντικειμενικά, χαρακτηριστικά και διαστάσεις, όπως το χρώμα και το μέγεθος. Στο πείραμά του, ένα παιδί τοποθετήθηκε σε ένα πρότυπο με δύο πειραματιστές, όπου κάθε άτομο είχε τρία αντικείμενα. Κάθε πειραματιστής θα διαλέξει ένα αντικείμενο και το παιδί θα πρέπει να επιλέξει ένα από τα εναπομείναντα, με βάση ένα χαρακτηριστικό, όπως το χρώμα. Το παιδί έπρεπε να αφαιρέσει το κοινό χαρακτηριστικό από τις επιλογές των εμπειρογνομόνων, να σχηματίσει μια ψυχική αναπαράσταση και να την εφαρμόσει στη

επιλογή του αντικειμένου. Η επιτυχία των μικρών παιδιών σε αυτή την εργασία πρότεινε ότι είχαν καλή κατανόηση των χαρακτηριστικών και των διαστάσεων των αντικειμένων, όπως το χρώμα. Η κατανόηση αυτών των αντιληπτικών χαρακτηριστικών είναι σημαντική για την κατηγοριοποίηση αντικειμένων (Fisher, 2011).

Ωστόσο, το χρώμα δεν είναι ο μόνος τρόπος με τον οποίο τα αντικείμενα μπορούν να ομαδοποιηθούν. Έρευνες έδειξαν ότι τα μικρά παιδιά, ηλικίας από 3 έως 7 ετών, είχαν γνώση πολλαπλών κατηγοριών για αντικείμενα, όπως ταξινομικές κατηγορίες και κατηγορίες σεναρίων. Οι ταξινομικές κατηγορίες βασίζονται σε μια κοινή ιδιοκτησία ή ομοιότητα μεταξύ των μελών της κατηγορίας, για παράδειγμα, τα "φρούτα" είναι ταξινομική κατηγορία. Όσον αφορά τις κατηγορίες σεναρίου μέλη διαφορετικών ομάδων ταξινομούνται βάσει μιας μικρότερης αφηρημένης κατηγορίας, για παράδειγμα, τα αυγά και τα δημητριακά είναι και τα δύο στην κατηγορία των "τροφίμων που καταναλώνονται για πρωινό".

Χρησιμοποιώντας μια έρευνα όπου τα παιδιά έπρεπε να ταιριάζουν με μία από τις δύο εικόνες σε μια εικόνα-στόχο, οι πειραματιστές διαπίστωσαν ότι τα παιδιά ηλικίας 3 ετών είχαν γνώση τόσο των ταξινομικών κατηγοριών όσο και των κατηγοριών σεναρίων και ότι καθώς τα παιδιά έφταναν σε ηλικία από 4 έως 7 ετών, είχαν αναπτύξει γνώση και για πρόσθετους τύπους κατηγοριών. Οι πειραματιστές ανακάλυψαν επίσης ότι από την ηλικία των 4 ετών τα παιδιά θα μπορούσαν να ταξινομήσουν τα αντικείμενα αποτελεσματικά σε ταξονομικές και σεναριογραφικές κατηγορίες, δείχνοντας γνωστική ευελιξία (Fisher, 2011).

Διατύπωση ορθών σημασιολογικά και γραμματικά ερωτήσεων με οπτικά ερεθίσματα

Τα νήπια ήδη από την ηλικία των 3 χρησιμοποιούν τις ερωτήσεις προς όφελος της γνωστικής τους ανάπτυξης, έτσι ώστε να αποκτήσουν γνώσεις για ό,τι λαμβάνει χώρα γύρω τους ή ό,τι απλά υπάρχει στο περιβάλλον μέσα στο οποίο δρουν και αλληλεπιδρούν. Όμως, η διατύπωση ερωτήσεων που να συνάδει με τα συντακτικά και γραμματικά φαινόμενα είναι μία ικανότητα που κατακτάται μόλις πριν την είσοδο στο Δημοτικό Σχολείο. Συγκεκριμένα, κατά τις ηλικίες των 5 με 6 ετών, όπως διαφαίνεται εμπειρικά, τα νήπια αρχίζουν να κατανοούν τα γλωσσικά σχήματα που δομούν την γλώσσα τους και να τα χρησιμοποιούν. Μάλιστα, λέγεται πως σε αυτές τις ηλικίες οι μαθητές έχουν κατακτήσει αρκετές νοητικές δομές, που να ανταποκρίνονται με σαφήνεια στην θεωρία της εκάστοτε γλώσσας, με λίγες εξαιρέσεις στις οποίες δεν ανήκει η ελληνική, μπορώντας έτσι να ανταποκριθούν μέχρι και σε αμιγώς γλωσσολογικά τεστ αξιολόγησης των γλωσσικών ικανοτήτων. Φυσικά, αυτή η δεξιότητα σταδιακά εμπλουτίζεται, όχι τόσο στις ηλικίες των 6-7 αλλά έπειτα, οπότε και οι μαθητές είναι σε θέση να την εμπλουτίζουν επαρκώς με λιγοστά λάθη τόσο σημασιολογικά όσο και συντακτικά (Vogler, 2005).

Συμπλήρωση γλωσσικών αναλογιών

Η θεωρία των γλωσσικών αναλογιών που σχολιάστηκε παραπάνω, κάνει μία αναφορά στην γλωσσολογική ανάπτυξη των παιδιών μέχρι και την ηλικία των 5 ετών. Όμως, η ανάπτυξη δεν σταματά εκεί. Αντίθετα, παρουσιάζεται μία συνεχώς αυξανόμενη τάση κατάκτησης της κατανόησης των αναλογιών με τρόπο όχι μόνο παραγωγικό ή επαγωγικό αλλά και με βάση την αντίθεση. Η ίδια η θεωρία του Masson (1979) τονίζει πως καθώς τα νήπια αναπτύσσονται είναι σε θέση να

δημιουργούν νοητικές δομές και να τις συγκρίνουν μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, οι διεργασίες γίνονται όλο και πιο περίπλοκες και είναι σε θέση να εξάγουν πιο γενικά συμπεράσματα. Με αυτό τον τρόπο, η σκέψη γίνεται πιο περίπλοκη και τα παιδιά είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε διεργασίες μεγαλύτερης δυσκολίας. Όμως, συνήθως, η επιτυχία τους αυτή έχει ως βασικό παράγοντα το είδος των συλλογισμών. Σε αυτή την ηλικία, τα νήπια δεν είναι ακόμα σε θέση να αντιληφθούν αφηρημένες έννοιες. Έτσι, οι συλλογισμοί που απαντώνται με επιτυχία είναι συνήθως αυτοί που αφορούν στοιχεία της καθημερινότητας και πράγματα απτά ως προς την αντίληψη (Mason, 1979).

Ποιοτικές έννοιες. (κοντό - μακρύ)

Ερευνητικές εργασίες που πραγματοποιούνται από το 1970 και έπειτα έχουν φανερώσει πως τα παιδιά ήδη από την ηλικία των 3-4 ετών είναι σε θέση να αντιληφθούν μαθηματικές έννοιες. Μάλιστα, αναπτυξιακά αναμένεται να είναι σε θέση να μετρήσουν μέχρι τους πρώτους 5 αριθμούς, ενώ πρέπει να μπορούν να αναγνωρίζουν τους αριθμούς όταν τους ζητείται να τους δείξουν. Όσον αφορά τις μαθηματικές έννοιες με ποσοτικό χαρακτήρα, τόσο με την έννοια του περισσότερο-λιγότερο όσο και με το κοντός-μακρύς, έχει αποδειχθεί από ανάλογες έρευνες πως από την ηλικία των 3 η κατανόησή τους είναι εφικτή. Βέβαια, σε όλες τις αναφερόμενες έρευνες τονίζεται πως πρέπει να υπάρχει ένα οπτικό ερέθισμα, καθώς σε αυτή την ηλικία η πραγματοποίηση νοητικά των μαθηματικών πράξεων θεωρείται δύσκολο ως και ακατόρθωτο εκπαιδευτικό ορόσημο (Aubrey et al, 2006).

Κατανόηση χωρικών εννοιών

Βλέπε Χωρικές έννοιες

Μετρήσιμες ποσότητες (ένα, μερικά, υπόλοιπο, όλα)

Βλέπε Ποιοτικές έννοιες

Εξαγωγή συμπερασμάτων

Βλέπε Υποθετικές ερωτήσεις

Κατανόηση αναλογιών

Βλέπε Γλωσσικές αναλογίες και Συμπλήρωση γλωσσικών αναλογιών

Κατανόηση άρνησης

Μία πρόσφατη έρευνα του 2014 διαπίστωσε πως τα παιδιά μετά την ηλικία των 2 ετών είναι σε θέση να κατανοήσουν την άρνηση. Συγκεκριμένα, μέσα από δοκιμασίες διαπιστώθηκε πως κατά την ηλικία των 2 ετών, τα νήπια είναι σε θέση να κατανοήσουν την άρνηση χωρίς όμως να διερευνήσουν το γιατί. Είτε η άρνηση αφορά το όχι σε μία επιθυμία ή την διάψευση μίας θέσης, δεν πραγματοποιείται μία περαιτέρω διεργασία ανίχνευσης. Καθώς, τα νήπια μεγαλώνουν ηλικιακά διαπιστώνεται πως προσπαθούν να διερευνήσουν το γιατί μέσα από στοιχεία ή ερωτήσεις. Φυσικά, πρέπει να τονιστεί πως ήδη πριν την ηλικία των 2 ετών τα νήπια είναι σε θέση να κατανοήσουν τόσο την εκφραστική όσο και την λεκτική έκφραση του όχι είτε με ολόκληρη πρόταση άρνησης είτε μονολεκτικά. Όμως, παρατηρείται ένα προβάδισμα στην κατανόηση της άρνησης μέσα από την έκφραση. Τελειώνοντας, πρέπει να ειπωθεί πως αυτή τάση των νηπίων γύρω στα 3-4 έτη και έπειτα να αναζητούν τα αίτια της άρνησης δεν παρατηρείται και στην θετική απόκριση. Με άλλα λόγια, όταν υπάρχει μία θετική

απάντηση είτε σε συμπεριφορά είτε σε σχέση με την ύπαρξη ενός αντικειμένου δεν πραγματοποιείται η ίδια διαδικασία ανίχνευσης του γιατί (Austin et al, 2014)

Αναγνώριση χρωμάτων

Η ικανότητα αναγνώρισης των χρωμάτων ξεκινά ήδη από τους 18 μήνες ζωής τους βρέφους. Κατά τους μήνες αυτούς, το βρέφος αρχίζει να καταλαβαίνει τις διαφορές μεταξύ των χρωμάτων, όσο και τα σχήματα και τις διάφορες υφές. Είναι, μάλιστα, η ηλικία, κατά την οποία αρχίζει η εξερεύνηση του περιβάλλοντος γύρω τους. Έρευνες κοόρτης έδειξαν πως μετά το πέρας των 3 πρώτων ετών της ζωής των παιδιών έχει κατακτηθεί η ικανότητα όχι μόνο κατανόησης της χρωματικής διαφοροποίησης των χρωμάτων αλλά και ο γλωσσικός χαρακτηρισμός τους με βάση κάποιο όνομα. Φυσικά, ο ορισμός αυτού του ονόματος προέρχεται από τα όσα έχει δεχθεί ως γνωσιακές παραδοχές το παιδί από τους σημαντικούς άλλους, οι οποίοι είναι αυτοί που μέσα από αντικείμενα που φέρουν το εκάστοτε χρώμα δίνουν και την ονομασία του. Παραδείγματος χάρη, το μήλο είναι κόκκινο άρα το παιδί αντιλαμβάνεται πως όλα τα χρώματα που μοιάζουν με αυτό του μήλου ανταποκρίνονται στο κόκκινο (Johnson, 1977).

Προσδιορισμοί ουσιαστικών

Στη βιβλιογραφία έχει παρουσιαστεί η άποψη πως τα νήπια αντιμετωπίζουν μία δυσκολία στην κατανόηση των προσδιορισμών των ουσιαστικών. Αν και είναι ικανά από την ηλικία των 3 ετών να αντιληφθούν ότι κάποιες λέξεις ορίζουν ιδιότητες σε άλλες, σπάνια είναι σε θέση να την εντοπίσουν και να τις ερμηνεύσουν κατάλληλα. Μάλιστα, η έρευνα έδειξε πως τα νήπια 3-4 ετών κατανοούν ευκολότερα τα αριθμητικά ως προσδιορισμούς παρά τα επίθετα. Καθώς, όμως, τα νήπια

φτάνουν στην ηλικία των 5 παρουσιάζεται η ικανότητά τους να μπορούν να κατανοήσουν προσδιορισμούς που χαρακτηρίζουν τις ιδιότητες ενός αντικειμένου. Εδώ, παρατηρείται η ίδια θεωρία με αυτή των γλωσσικών αναλογιών. Όμως, όταν οι προσδιορισμοί αυτοί προσπαθούν να αποτελέσουν σημείο διαφοροποίησης μεταξύ ουσιαστικών, τότε παρατηρούνται ξανά σφάλματα, διότι οι προσδιορισμοί αν και ανταποκρίνονται σε ιδιότητες δεν αποτελούν σταθερές θέσεις, όπως το μήλο είναι κόκκινο, αλλά παροδικές και μεμονωμένες παρατηρήσεις, που δεν παρατηρούνται στο σύνολο και άρα δεν ανταποκρίνονται σε ήδη υπάρχουσες νοητικές δομές (Kemp et al, 2005)

Κατανόηση αντωνυμιών προσωπικών

Εν αντιθέσει με τις κτητικές αντωνυμίες, οι προσωπικές εντάσσονται πιο εύκολα και πιο νωρίς στο λεξιλόγιο των νηπίων. Έρευνες πάνω στις αντωνυμίες γενικά, καθώς το υλικό για τις προσωπικές είναι περιορισμένο, αναφέρουν πως ήδη από την ηλικία των 3 ετών, τα παιδιά έχουν εντάξει στο λεξιλόγιό τους και κατανοούν τις αντωνυμίες εγώ, εσύ, αυτός, αυτή, αυτό και εμείς, ενώ μάλιστα, είναι σε θέση να τις συνδυάζουν με τις κτητικές. Μόλις, έξι μήνες μετά έχουν ενταχθεί και οι δύο εναπομείναντες αντωνυμίες ολοκληρώνοντας έτσι τις προσωπικές. Αξιοσημείωτο είναι πως μέχρι την ηλικία των 5 ετών, τα νήπια δεν είναι μόνο σε θέση να χρησιμοποιήσουν τα δύο αυτά είδη αντωνυμιών, αλλά τείνουν να χρησιμοποιούν και τις αντωνυμίας εγώ ο ίδιος και εσύ ο ίδιος, εξελίσσοντάς κι άλλο το λεξιλόγιό τους. Όμως, οι αντωνυμίες πληθυντικού που ανταποκρίνονται σε αυτούς τους τύπους κατακτώνται μετά το πέρας των έξι ετών, δείχνοντας μία δυσκολία κατανόησης του πληθυντικού και ενικού αριθμού (Gotzke & Sample Gosse, 2007)

Ποσοτικές έννοιες

Βλέπει Ποσοτικές έννοιες προηγούμενης ενότητας

Αναγνώριση σχημάτων

Εμπειρικά δεδομένα που έχουν συλλεχθεί από έρευνες έχουν δείξει πως από την ηλικία των τεσσάρων τα παιδιά είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα βασικά σχήματα και να τα διαφοροποιήσουν μεταξύ τους.

Συγκεκριμένα, έχει φανεί πως μεταξύ των 4-6 ετών, τα νήπια μπορούν και αναγνωρίζουν τον κύκλο, πιο εύκολα από τα άλλα σχήματα, και τον διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα. Το αξιοσημείωτο είναι πως αν και τον κατανοούν ευκολότερα σαν σχήμα δυσκολεύονται έντονα στη περιγραφή του. Παράλληλα, αναγνωρίζουν με μεγάλη ακρίβεια το τετράγωνο, όμως η τοποθέτησή του, όρθια ή στο πλάι, φαίνεται να δυσκολεύει την αντίληψή του, ενώ με λιγότερη ακρίβεια αναγνωρίζουν τα ορθογώνια παραλληλόγραμμα και τα τρίγωνα. Φυσικά, στην κατανόηση όλων ρόλο παίζει η σύνδεση που γίνεται νοητικά με ένα πρώτο σχήμα από όλα τα βασικά ήδη που αναφέρθηκαν, το οποίο και αποτελεί το βασικό αντικείμενο ορισμού των ιδιοτήτων του καθενός (Aubrey et al, 2006).

Αναγνώριση γραμμάτων

Τα νήπια ήδη από την ηλικία των 2 ετών μπορούν και λένε την αλφαβήτα, χωρίς όμως να κατανοούν πως συγκεκριμένος ήχος αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο γράφημα γράμματος. Αυτή η ικανότητα κατακτάται μετά το 3 έτος με την φωνολογική επίγνωση. Η επίγνωση αυτή είναι η αντίληψη πως κάθε γράμμα έχει έναν ήχο και πως όταν πολλά γράμματα και άρα ήχοι ενώνονται σχηματίζουν λέξεις. Σύμφωνα με την θεωρία που έχει δημιουργηθεί, η φωνολογική επίγνωση ξεκινά από το νηπιαγωγείο και αφού περάσει το στάδιο κατανόηση του ήχου του κάθε γράμματος προχωρά στην κατανόηση του ήχου των συλλαβών και

φτάνει στην κατανόηση των φωνημάτων και των λέξεων που τα χρησιμοποιεί. Άρα, συμπερασματικά θα μπορούσε να ειπωθεί πως αν όχι από τα 3 έτη από τα 4 το νήπιο είναι σε θέση να αναγνωρίσει το κάθε γράμμα με βάση τον ήχο του. Φυσικά, εδώ γίνεται λόγος για τον ήχο και μόνο όχι για τον ορισμό του γράμματος ως φώνημα, με την έννοια της ικανότητας κατανόησης πως το Α διαβάζεται α χωρίς να χρειάζεται να γνωρίζει πως είναι το γράμμα άλφα (Snowling et al, 2008)

Αναγνώριση μερών του σώματος

Καθώς, η αναφορά στα διάφορα μέρη του σώματος ξεκινά από τη πρώτη στιγμή της γέννησης τους βρέφους, τα παιδιά είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται με ευκολία τις ιδιότητες και τα ονόματά τους. Σύμφωνα με έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε παιδιά 3-8 ετών, διαπιστώθηκε πως ήδη από την μικρότερη ηλικία, τα νήπια είναι σε θέση να δείξουν τα βασικά σημεία του σώματός τους, όπως τα χέρια και τα πόδια. Όμως, τα μέρη αυτά τα αντιλαμβάνονται ως σύνολο χωρίς να αντιλαμβάνονται ή και να γνωρίζουν, καθώς σπάνια γίνεται αναφορά κατά την βρεφική ηλικία στον αγκώνα ή το γόνατο. Η αντίληψη των επιμέρους σημείων των μερών του σώματος ξεκινά μετά τα 4 πρώτα έτη, κατά τα οποία το παιδί είναι πιο πιθανό να ακούσει γι αυτό, όπως συμβαίνει όταν πέφτει και χτυπά ένα από αυτά τα σημεία. Έτσι φτάνοντας στη ηλικία των 5 ετών, το παιδί έχει αντιληφθεί τα μέρη του σώματός του και είναι σε θέση να γνωρίζει τόσο τις ιδιότητές τους όσο και την χρησιμότητά τους (Waugh & Brownell, 2016)

Αναγνώριση μετρήσιμων ποσοτήτων

Συνεχίζοντας τα όσα αναφέρθηκαν για την θεωρία του 2006 αναφορικά με τις ποσοτικές έννοιες πρέπει να ειπωθεί τι λαμβάνει χώρα κατά την ηλικιακή ωρίμανση και την κατάκτηση νέων μαθηματικών δεξιοτήτων. Έρευνες έχουν δείξει, πως μετά την ηλικία των 5 ετών τα νήπια είναι σε θέση να πραγματοποιούν ασκήσεις πρόσθεσης. Έχοντας αυτή την θέση ως παραδοχή μπορεί με ασφάλεια να ειπωθεί πως τα παιδιά αυτής της ηλικίας έχουν κατακτήσει την ικανότητα να μετρούν ικανοποιητικά μέχρι τους πρώτους 5 με 10 αριθμούς. Μάλιστα, υπέρ αυτής της παραδοχής τίθενται και τεστ νοημοσύνης κατάλληλα για τις ηλικίες του νηπιαγωγείου, τα οποία εισάγουν ερωτήσεις με διάκριση αριθμών τονίζοντας πως τα παιδιά είναι σε θέση να απαντήσουν με ευκολία. Φυσικά, εδώ η δυσκολία έγκειται στ σύγκριση που ίσως ζητηθεί. Συγκεκριμένα, αν ζητηθεί από τα νήπια να μετρήσουν κάποια απτά πράγματα, καθώς σε αφηρημένες μετρήσεις η επιτυχία είναι καταδικασμένη, και στην συνέχεια τους ζητηθεί να πουν αν τα 4 αντικείμενα της μέτρησης είναι λιγότερα των 5, τότε θα υπάρξει αποδεδειγμένα ένα ποσοστό αποτυχίας σωστής απάντησης (Aubrey et al, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Ο Σκοπός και η υπόθεση της έρευνας

Ο σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθούν και να ανιχνευθούν πιθανές διαταραχές λόγου και ομιλίας, σε παιδιά ηλικίας από 4 έως 6 ετών προκειμένου να γίνει έγκαιρη διάγνωση πρόληψη και αποκατάσταση για να αποφευχθούν μαθησιακές δυσκολίες.

Η κύρια υπόθεσή της έρευνας είναι να ελεγχθεί αν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια στις ηλικιακές ομάδες 4.6 έως 4.11 ετών, 5 έως 5.4 ετών και 5.5 έως 6 ετών, όσον αφορά τις εκφραστικές και αντιληπτικές ικανότητες τους. Για να απαντηθεί αυτή η υπόθεση θα χρησιμοποιηθεί ο έλεγχος T – Test για δύο ανεξάρτητα δείγματα. Με τον συγκεκριμένο έλεγχο θα υπολογιστεί ο μέσος όρος στις αντιληπτικές και εκφραστικές ικανότητες για τα αγόρια και για τα κορίτσια ξεχωριστά και θα ελεγχθεί αν υπάρχει ή όχι διαφορά. Αν το p – value του ελέγχου είναι μικρότερο του 0.05 τότε υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα, διαφορετικά όχι.

4.2 Δείγμα

Στη συγκεκριμένη έρευνα έλαβαν μέρος παιδιά ηλικίας από 4.6 ετών έως 6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε ιδιωτικά νηπιαγωγεία στην Πάτρα. Στην έρευνα συμμετείχαν 19 παιδιά ηλικίας από 4.6 έως 4.11 ετών, εκ των οποίων τα εννέα ήταν αγόρια και τα δέκα κορίτσια, συμμετείχαν 16 παιδιά ηλικίας από 5 έως 5.5 ετών, εκ των οποίων τα επτά ήταν αγόρια και τα εννέα κορίτσια και τέλος 16 παιδιά ηλικίας από 5.6 έως 6 ετών, εκ των οποίων τα εννέα ήταν αγόρια και τα επτά κορίτσια. Λόγω της

δυσκολίας στην ακριβή μέτρηση της εκφραστικής και αντιληπτικής ικανότητας σε παιδιά που δεν μιλούν ελληνικά ή είναι δίγλωσσα, αυτά τα παιδιά αποκλείστηκαν από την τρέχουσα ανάλυση.

4.3 Όργανα Μέτρησης

Η Προσχολική Γλωσσική Κλίμακα πέμπτης έκδοσης (PLS-5) είναι η ανανεωμένη έκδοση της Προσχολικής Γλώσσας Κλίμακας τέταρτης έκδοσης (PLS-4) (Zimmerman et al, 2011). Το PLS-5 είναι ένα τεστ που εφαρμόζεται ξεχωριστά για να προσδιοριστεί εάν τα παιδιά έχουν καθυστέρηση ή διαταραχή στη γλωσσική έκφραση. Το PLS-5 αναπτύχθηκε για παιδιά ηλικίας μεταξύ 0: 0 και 7:11 (έτη: μήνες). Τα υλικά δοκιμής του PLS-5 αποτελούνται από το εγχειρίδιο διαχείρισης και βαθμολόγησης, το εγχειρίδιο εξεταστή, το εγχειρίδιο εικόνας, τη φόρμα καταχώρισης, το ερωτηματολόγιο οικιακής επικοινωνίας και τα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται ως βοηθήματα διδασκαλίας (αρκουδάκι κ.λπ.).

Το PLS-5 αποτελείται από δύο βασικές κλίμακες (Ακουστική αντίληψη και εκφραστική γλώσσα) και τρεις πρόσθετες μετρήσεις (Η λίστα ελέγχου γλώσσας, η κλίμακα συστολής άρθρωσης και το ερωτηματολόγιο οικιακής επικοινωνίας). Η κλίμακα Ακουστική αντίληψη (AC) χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση του επιπέδου κατανόησης του παιδιού. Η κλίμακα εκφραστικής αντίληψης (EC) χρησιμοποιείται για να καθορίσει τον τρόπο επικοινωνίας του παιδιού με τους άλλους. Το PLS-5 υποβάλλει βαθμολογίες αναφοράς φυσιολογικού (τυπική βαθμολογία, ποσοστό και ηλικία) για AC και EC. Ο κανόνας που

αναφέρεται στο συνολικό γλωσσικό σκορ μπορεί επίσης να υπολογιστεί (Zimmerman et al, 2011).

Η έρευνα ήταν ποσοτική και για να πραγματοποιηθεί χρησιμοποιήθηκε το πρωτόκολλο αξιολόγησης για τις εκφραστικές και αντιληπτικές δεξιότητες των νήπιών ηλικίας από 4.6 έως 6 ετών. Το πρωτόκολλο αξιολόγησης είναι το PLS 5, το οποίο αποτελείται από δηλώσεις που εκφράζουν τις εκφραστικές και αντιληπτικές ικανότητες των παιδιών, οι οποίες είναι διαφορετικές σε κάθε ηλικιακή ομάδα. Σε κάθε ηλικιακή ομάδα η οποία μεταβάλλεται καθώς περνάει ένα εξάμηνο. Τέλος, η έρευνα είχε διάρκεια δύο μήνες.

4.4 Στατιστική Ανάλυση

Η επεξεργασία των δεδομένων θα περιλαμβάνει περιγραφική στατιστική και T - Test. Το επίπεδο σημαντικότητας ορίζεται στο $p < 0.05$.

5. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Από τον ακόλουθο πίνακα παρατηρείται ότι στις κατηγορίες των αντιληπτικών δεξιοτήτων οι μαθητές ηλικίας από 4.6 έως 4.11 ετών όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Χωρικές έννοιες», «Αναλογίες», «Αναγνώριση χρωμάτων», «Ποσοτικές έννοιες», «Αναγνώριση σχημάτων». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στις κατηγορίες «Μετρήσιμες ποσότητες» (M.O = 0.79, T.A = 0.41), «Εξαγωγή συμπερασμάτων» (M.O = 0.84, T.A = 0.37), «Άρνηση» (M.O = 0.79, T.A = 0.41), «Προσδιορισμοί ουσιαστικών» (M.O = 0.84, T.A = 0.37). Ενώ στην κατηγορία «Προσωπικές Αντωνυμίες» (M.O = 0.52, T.A = 0.51) οι μισοί μαθητές απάντησαν σωστά.

Τέλος, στις κατηγορίες που αφορούν τις εκφραστικές δεξιότητες, όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Κατονομασία αντικειμένων», «Χρήση πληθυντικού», «Λεκτικά ερωτήματα», «Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής», «Γλωσσικές πρόοδοι», «Χρήση αντικειμένων», «Χωρικές έννοιες». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στις παρακάτω κατηγορίες «Δημιουργία προτάσεων 3-4 λέξεων» (M.O = 0.94, T.A = 0.22), «Χρήση ουσιαστικών, επιθέτων, ρημάτων, αντωνυμιών» (M.O = 0.89, T.A = 0.31), «Δημιουργία προτάσεων 4-5 λέξεων» (M.O = 0.89, T.A = 0.31), «Παρελθοντικοί χρόνοι» (M.O = 0.84, T.A = 0.37), «Λογικές απαντήσεις» (M.O = 0.84, T.A = 0.37), «Επίλυση προβλήματος» (M.O = 0.74, T.A = 0.45). Και τέλος ο μέσος όρος της κατηγορίας «Άρθρωσης» είναι 13.

		ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ	
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Χωρικές έννοιες	1	0	
	Μετρήσιμες ποσότητες	0.79	0.41	
	Εξαγωγή συμπερασμάτων	0.84	0.37	
	Αναλογίες	1	0	
	Άρνηση	0.79	0.41	
	Αναγνώριση χρωμάτων	1	0	
	Προσδιορισμοί ουσιαστικών	0.84	0.37	
	Ποσοτικές έννοιες	1	0	
	Αναγνώριση σχημάτων	1	0	
	Προσωπικές Αντωνυμίες	0.52	0.51	
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Κατονομασία αντικειμένων	1	0	
	Αυθόρμητος λόγος	Δημιουργία προτάσεων 3-4 λέξεων	0.94	0.22
		Χρήση ουσιαστικών, επιθέτων, ρημάτων, αντωνυμιών	0.89	0.31
		Δημιουργία προτάσεων 4-5 λέξεων	0.89	0.31
	Παρελθοντικοί χρόνοι	0.84	0.37	
	Χρήση πληθυντικού	1	0	
	Λεκτικά ερωτήματα	1	0	
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής	1	0	
	Λογικές απαντήσεις	0.84	0.37	
	Γλωσσικές πρόοδοι	1	0	
	Επίλυση προβλήματος	0.74	0.45	
	Χρήση αντικειμένων	1	0	
Χωρικές έννοιες	1	0		
Άρθρωση	13	1.63		

Πίνακας 1: Μαθητές ηλικίας από 4,6 έως 4,11 ετών

Από τον παρακάτω πίνακα προκύπτει ότι στις κατηγορίες των αντιληπτικών δεξιοτήτων οι μαθητές ηλικίας από 5 έως 5.5 ετών όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Χωρικές έννοιες», «Αναγνώριση χρωμάτων», «Ποσοτικές έννοιες», «Αναγνώριση σχημάτων». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στις κατηγορίες «Αναλογίες» (Μ.Ο = 0.93, Τ.Α = 0.25), «Άρνηση» (Μ.Ο = 0.87, Τ.Α = 0.34), «Προσδιορισμοί ουσιαστικών» (Μ.Ο = 0.81, Τ.Α = 0.40). Ενώ στην κατηγορία «Προσωπικές Αντωνυμίες» (Μ.Ο = 0.56, Τ.Α = 0.51) οι μισοί μαθητές απάντησαν σωστά.

Τέλος, στις κατηγορίες που αφορούν τις εκφραστικές δεξιότητες, όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Παρελθοντικοί χρόνοι», «Χρήση πληθυντικού», «Λεκτικά ερωτήματα», «Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής», «Γλωσσικές πρόοδοι», «Λογικές απαντήσεις», «Χρήση αντικειμένων», «Χωρικές έννοιες». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στη παρακάτω κατηγορία «Επίλυση προβλήματος» (Μ.Ο = 0.93, Τ.Α = 0.25). Και τέλος ο μέσος όρος της κατηγορίας «Άρθρωσης» είναι 14.

		ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Αναλογίες	0.93	0.25
	Άρνηση	0.87	0.34
	Αναγνώριση χρωμάτων	1	0
	Προσδιορισμοί ουσιαστικών	0.81	0.40
	Χωρικές έννοιες	1	0
	Ποσοτικές έννοιες	1	0
	Αναγνώριση σχημάτων	1	0
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Προσωπικές Αντωνυμίες	0.56	0.51
	Παρελθοντικοί χρόνοι	1	0
	Χρήση πληθυντικού	1	0
	Λεκτικά ερωτήματα	1	0
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής	1	0
	Λογικές απαντήσεις	1	0
	Γλωσσικές πρόοδοι	1	0
	Επίλυση προβλήματος	0.93	0.25
	Χρήση αντικειμένων	1	0
	Χωρικές έννοιες	1	0
	Άρθρωση	14.12	1.45

Πίνακας 2: Μαθητές ηλικίας από 5 έως 5.5 ετών

Από τον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ότι στις κατηγορίες των αντιληπτικών δεξιοτήτων οι μαθητές ηλικίας από 5.5 έως 6 ετών όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Χωρικές έννοιες», «Αναγνώριση σχημάτων», «Ποσοτικές έννοιες», «Μετρήσιμες ποσότητες». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στις κατηγορίες «Προσωπικές αντωνυμίες» (Μ.Ο = 0.75, Τ.Α = 0.44), «Αναγνώριση χρωμάτων» (Μ.Ο = 0.69, Τ.Α = 0.48), «Μέρη του σώματος» (Μ.Ο = 0.75, Τ.Α = 0.44).

Τέλος, στις κατηγορίες που αφορούν τις εκφραστικές δεξιότητες, όλοι οι μαθητές απάντησαν απόλυτα σωστά στις κατηγορίες «Παρελθοντικοί χρόνοι», «Χρήση πληθυντικού», «Λεκτικά ερωτήματα», «Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής», «Γλωσσικές πρόοδοι», «Χρήση αντικειμένων», «Χωρικές έννοιες», «Κατηγοροποίηση», «Σημασιολογική και γραμματική ορθότητα ερωτήσεων», «Γλωσσικές αναλογίες» και «Ποιοτικές έννοιες». Οι περισσότεροι μαθητές απάντησαν σωστά στις παρακάτω κατηγορίες «Επίλυση προβλήματος» (Μ.Ο = 0.87, Τ.Α = 0.34), «Λογικές απαντήσεις» (Μ.Ο = 0.87, Τ.Α = 0.34) και «Κτητικές αντωνυμίες» (Μ.Ο = 0.81, Τ.Α = 0.40). Και τέλος ο μέσος όρος της κατηγορίας «Άρθρωσης» είναι 14.25.

		ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Χωρικές έννοιες	1	0
	Ποσοτικές έννοιες	1	0
	Αναγνώριση σχημάτων	1	0
	Προσωπικές Αντωνυμίες	0.75	0.44
	Αναγνώριση γραμμάτων	0.69	0.48
	Μέρη του σώματος	0.75	0.45
	Μετρήσιμες ποσότητες	1	0
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Παρελθοντικοί χρόνοι	1	0
	Χρήση πληθυντικού	1	0
	Λεκτικά ερωτήματα	1	0
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής	1	0
	Λογικές απαντήσεις	0.87	0.34
	Γλωσσικές πρόοδοι	1	0
	Επίλυση προβλήματος	0.87	0.34
	Χρήση αντικειμένων	1	0
	Χωρικές έννοιες	1	0
	Κτητικές αντωνυμίες	0.81	0.40
	Κατηγοριοποίηση	1	0
	Σημασιολογική + γραμματική ορθότητα ερωτήσεων	1	0
	Γλωσσικές αναλογίες	1	0
	Ποιοτικές έννοιες	1	0
	Άρθρωση	14.25	1.24

Πίνακας 3: Μαθητές ηλικίας από 5.6 έως 6 ετών

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες των αγοριών και των κοριτσιών ηλικίας 4.6 έως 4.11 ετών. Αρχικά στις αντιληπτικές δεξιότητες παρατηρείται ότι τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια. Πιο συγκεκριμένα, τα κορίτσια είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση με τα αγόρια στις μετρήσιμες ποσότητες (Α: 77.8%, Κ: 80%), στην εξαγωγή συμπερασμάτων

(Α: 77.8%, Κ: 90%), στην άρνηση (Α: 77.8%, Κ: 80%), στον προσδιορισμό ουσιαστικών (Α: 77.8%, Κ: 90%) και στις προσωπικές αντωνυμίες (Α: 55.6%, Κ: 60%). Ενώ στις υπόλοιπες μεταβλητές συγκέντρωσαν το ίδιο ποσοστό επιτυχίας. Τέλος, όσον αφορά τις εκφραστικές δεξιότητες πάλι τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια έχουν καλύτερες επιδόσεις στη δημιουργία προτάσεων 3 – 4 λέξεων (Α: 88.9%, Κ: 100%), στη χρήση ουσιαστικών, επιθέτων, ρημάτων, αντωνυμιών (Α: 77.8%, Κ: 100%), στη δημιουργία προτάσεων 4 – 5 λέξεων (Α: 77.8%, Κ: 100%), στους παρελθοντικούς χρόνους (Α: 77.8%, Κ: 90%), στις λογικές απαντήσεις (Α: 77.8%, Κ: 90%), στην επίλυση προβλήματος (Α: 55.6%, Κ: 90%), και στη άρθρωση τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας τα είχαν τα κορίτσια.

		ΦΥΛΟ							
		ΑΓΟΡΙ				ΚΟΡΙΤΣΙ			
		0		1		0		1	
		N	%	N	%	N	%	N	%
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Χωρικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Μετρήσιμες ποσότητες	2	22.2%	7	77.8%	2	20%	8	80%
	Εξαγωγή συμπερασμάτων	2	22.2%	7	77.8%	1	10%	9	90%
	Αναλογίες	0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Άρνηση	2	22.2%	7	77.8%	2	20%	8	80%
	Αναγνώριση χρωμάτων	0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Προσδιορισμοί ουσιαστικών	2	22.2%	7	77.8%	1	10%	9	90%
	Ποσοτικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Αναγνώριση σχημάτων	0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Προσωπικές Αντωνυμίες	5	55.6%	4	44.4%	4	40%	6	60%

ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Κατονομασία αντικειμένων		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Αυθόρμητος λόγος	Δημιουργία προτάσεων 3-4 λέξεων	1	11.1	8	88.9%	0	0%	10	100%
		Χρήση ουσιαστικών, επιθέτων, ρημάτων, αντωνυμιών	2	22.2	7	77.8%	0	0%	10	100%
		Δημιουργία προτάσεων 4-5 λέξεων	2	22.2	7	77.8%	0	0%	10	100%
	Παρελθοντικοί χρόνοι		2	22.2	7	77.8%	1	10%	9	90%
	Χρήση πληθυντικού		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Λεκτικά ερωτήματα		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Λογικές απαντήσεις		2	22.2	7	77.8%	1	10%	9	90%
	Γλωσσικές πρόοδοι		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Επίλυση προβλήματος		4	44.4%	5	55.6%	1	10%	9	90%
	Χρήση αντικειμένων		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
	Χωρικές έννοιες		0	0%	9	100%	0	0%	10	100%
		11		13		15				
		N	%	N	%	N	%			
Αρθρωση	Αγόρι	5	55.6%	3	33.3%	1	11.1%			
	Κορίτσι	1	10%	4	40%	5	50%			

Πίνακας 4: Πίνακας συχνοτήτων για τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανά φύλο για την ηλικία 4,6 – 4,11 ετών.

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται οι αντιληπτικές και οι εκφραστικές δεξιότητες των αγοριών και των κοριτσιών ηλικίας 5 έως 5.5 ετών. Αρχικά στις αντιληπτικές δεξιότητες παρατηρείται ότι τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια. Πιο συγκεκριμένα, τα κορίτσια είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση με τα αγόρια στις αναλογίες (Α: 85.7%, Κ: 100%), στην άρνηση (Α: 85.7%, Κ: 88.9%), στον προσδιορισμό ουσιαστικών (Α: 71.4%, Κ: 88.9%) και στις

προσωπικές αντωνυμίες (Α: 28.6%, Κ: 77.8%). Ενώ στις υπόλοιπες μεταβλητές συγκέντρωσαν το ίδιο ποσοστό επιτυχίας. Τέλος, όσον αφορά τις εκφραστικές δεξιότητες πάλι τα αγόρια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα κορίτσια στην επίλυση προβλήματος (Α: 100%, Κ: 88.9%). Ενώ, στη άρθρωση τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας τα είχαν τα κορίτσια.

		ΦΥΛΟ							
		ΑΓΟΡΙ				ΚΟΡΙΤΣΙ			
		0		1		0		1	
		N	%	N	%	N	%	N	%
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Αναλογίες	1	14.3%	6	85.7%	0	0%	9	100%
	Άρνηση	1	14.3%	6	85.7%	1	11.1%	8	88.9%
	Αναγνώριση χρωμάτων	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Προσδιορισμοί ουσιαστικών	2	28.6%	5	71.4%	1	11.1%	8	88.9%
	Χωρικές έννοιες	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Ποσοτικές έννοιες	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Αναγνώριση σχημάτων	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Προσωπικές Αντωνυμίες	5	71.4%	2	28.6%	2	22.2%	7	77.8%
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Παρελθοντικοί χρόνοι	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Χρήση πληθυντικού	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Λεκτικά ερωτήματα	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Λογικές απαντήσεις	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Γλωσσικές πρόοδοι	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Επίλυση προβλήματος	0	0%	7	100%	1	11.1%	8	88.9%
	Χρήση αντικειμένων	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
	Χωρικές έννοιες	0	0%	7	100%	0	0%	9	100%
			11		13		15		
		N	%	N	%	N	%		
Άρθρωση	Αγόρι	2	28.6%	2	28.6%	3	42.9%		
	Κορίτσι	0	0%	1	11.1%	8	88.9%		

Πίνακας 5: Πίνακας συχνότητας για τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανά φύλο για την ηλικία 5 – 5,5 ετών

ΦΥΛΟ									
		ΑΓΟΡΙ				ΚΟΡΙΤΣΙ			
		0		1		0		1	
		N	%	N	%	N	%	N	%
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Χωρικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Ποσοτικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Αναγνώριση σχημάτων	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Προσωπικές Αντωνυμίες	3	33.3%	6	66.7%	1	14.3%	6	85.7%
	Αναγνώριση γραμμάτων	3	33.3%	6	66.7%	2	28.6%	5	71.4%
	Μέρη του σώματος	2	22.2%	7	77.8%	2	28.6%	5	71.4%
	Μετρήσιμες ποσότητες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	Παρελθοντικοί χρόνοι	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Χρήση πληθυντικού	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Λεκτικά ερωτήματα	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Ανάκληση λέξης μέσω περιγραφής	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Λογικές απαντήσεις	2	22.2%	7	77.8%	0	0%	7	100%
	Γλωσσικές πρόοδοι	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Επίλυση προβλήματος	2	22.2%	7	77.8%	0	0%	7	100%
	Χρήση αντικειμένων	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Χωρικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Κτητικές αντωνυμίες	2	22.2%	7	77.8%	1	14.3%	6	85.7%
	Κατηγοριοποίηση	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Σημασιολογική + γραμματική ορθότητα ερωτήσεων	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Γλωσσικές αναλογίες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
	Ποιοτικές έννοιες	0	0%	9	100%	0	0%	7	100%
			11		13		15		
			N	%	N	%	N	%	
Άρθρωση	Αγόρι	1	11.1%	3	33.3%	5	55.6%		
	Κορίτσι	0	0%	1	14.3%	6	85.7%		

Πίνακας 6: Πίνακας συχνοτήτων για τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανά φύλο για την ηλικία 5.6 – 6 ετών.

Ο παραπάνω πίνακας παρουσιάζει τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες των αγοριών και των κοριτσιών ηλικίας 5.6 έως 5.11 ετών. Αρχικά στις αντιληπτικές δεξιότητες παρατηρείται ότι τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια. Πιο συγκεκριμένα, τα κορίτσια είχαν καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση με τα αγόρια στις προσωπικές αντωνυμίες (Α: 66.7%, Κ: 85.7%), στην αναγνώριση γραμμάτων (Α: 66.7%, Κ: 71.4%) και στα μέρη σώματος (Α: 77.8%, Κ: 71.4). Ενώ στις υπόλοιπες μεταβλητές συγκέντρωσαν το ίδιο ποσοστό επιτυχίας. Τέλος, όσον αφορά τις εκφραστικές δεξιότητες πάλι τα κορίτσια είχαν καλύτερες επιδόσεις από τα αγόρια. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια έχουν καλύτερες επιδόσεις στην επίλυση προβλήματος (Α: 77.8%, Κ: 100%), στις κτητικές αντωνυμίες (Α: 77.8%, Κ: 85.7%), και στην άρθρωση τα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας τα είχαν τα κορίτσια.

Group Statistics					
	ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΑΡΘΡΩΣΗ	ΑΓΟΡΙ	9	12,1111	1,45297	,48432
	ΚΟΡΙΤΣΙ	10	13,8000	1,39841	,44222
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	ΑΓΟΡΙ	9	,8556	,15899	,05300
	ΚΟΡΙΤΣΙ	10	,9000	,14142	,04472
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	ΑΓΟΡΙ	9	,8889	,13385	,04462
	ΚΟΡΙΤΣΙ	10	,9769	,05192	,01642

Πίνακας 7: Πίνακας περιγραφικών μέτρων για τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανά φύλο για την ηλικία 4.6 – 4.11 ετών.

Group Statistics					
	ΦΥΛΟ	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
ΑΡΘΡΩΣΗ	ΑΓΟΡΙ	7	13,2857	1,79947	,68014
	ΚΟΡΙΤΣΙ	9	14,7778	,66667	,22222
ΑΝΤΙΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	ΑΓΟΡΙ	7	,8393	,13909	,05257
	ΚΟΡΙΤΣΙ	9	,9444	,09081	,03027
ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	ΑΓΟΡΙ	7	1,0000	,00000	,00000
	ΚΟΡΙΤΣΙ	9	,9877	,03704	,01235

Πίνακας 8: Πίνακας περιγραφικών μέτρων για τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες ανά φύλο για την ηλικία 5 – 5.5 ετών.

T – Test for Equality of Means				
		t	df	Sig. (2 – tailed)
Ηλικία παιδιών από 4.6 έως 4.11 ετών	Άρθρωση	- 2.581	17	0.019
	Αντιληπτικές δεξιότητες	- 0.645	17	0.527
	Εκφραστικές δεξιότητες	- 1.930	17	0.070
Ηλικία παιδιών από 5 έως 5.5 ετών	Άρθρωση	- 2.311	14	0.037
	Αντιληπτικές δεξιότητες	- 1.830	14	0.089
	Εκφραστικές δεξιότητες	0.875	14	0.396
Ηλικία παιδιών από 5.6 έως 6 ετών	Άρθρωση	- 1.360	14	0.195
	Αντιληπτικές δεξιότητες	- 0.404	14	0.693
	Εκφραστικές δεξιότητες	- 1.427	14	0.175

Πίνακας 9: Έλεγχος T – Test

Από τον πίνακα 9 παρατηρείται ότι στα παιδιά που έχουν ηλικία από 4.6 ετών έως 4.11 ετών η άρθρωσή τους παρουσιάζει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια ($t = - 2.581$, $p - \text{value} = 0.019 < 0.05$). Τα κορίτσια έχουν καλύτερη άρθρωση από τα αγόρια ($M.O_K = 13.8$, $M.O_A = 12.1$), όπως παρατηρείται από τον πίνακα 7. Ενώ παρατηρείται ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια όσον αφορά τις αντιληπτικές τους ($t = - 0.645$, $p - \text{value} = 0.527 > 0.05$) και εκφραστικές τους δεξιότητες ($t = - 1.930$, $p - \text{value} = 0.070 > 0.05$). Επίσης

παρατηρείται ότι τα παιδιά που έχουν ηλικία από 5 έως 5.5 ετών η άρθρωσή τους παρουσιάζει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια ($t = - 2.311$, $p - \text{value} = 0.037 < 0.05$). Τα κορίτσια έχουν καλύτερη άρθρωση από τα αγόρια ($M.O_K = 14.7$, $M.O_A = 13.2$), όπως παρατηρείται από τον πίνακα 8. Αλλά διαπιστώνεται ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια σχετικά με τις εκφραστικές τους δεξιότητες ($t = 0.875$, $p - \text{value} = 0.396 > 0.05$) και τις αντιληπτικές τους ($t = - 1.830$, $p - \text{value} = 0.089 > 0.05$). Τέλος, παρατηρήθηκε από τον πίνακα 9 ότι δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και τα κορίτσια, που έχουν ηλικία από 5.6 ετών έως 6 ετών, σχετικά με την άρθρωσή τους ($t = - 1.360$, $p - \text{value} = 0.195 > 0.05$), τις αντιληπτικές ($t = - 0.404$, $p - \text{value} = 0.693 > 0.05$) και εκφραστικές τους δεξιότητες ($t = - 1.427$, $p - \text{value} = 0.175 > 0.05$)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

6.1. Συζήτηση αποτελεσμάτων

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε παιδιά που έχουν ηλικία από 4.6 έως 6 ετών έδειξε ότι τα παιδιά είχαν αναπτύξει σε ικανοποιητικό βαθμό τις εκφραστικές και αντιληπτικές τους δεξιότητες χωρίς να υπάρχουν πιθανές διαταραχές στο λόγο και στην ομιλία τους. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που έχουν ηλικία από 4.6 ετών έως 5.5 ετών είχαν μειωμένες επιδόσεις στις αντιληπτικές δεξιότητες και πιο ειδικά στις προσωπικές ανωνυμίες διότι σε αυτή την δήλωση ο μέσος όρος των νηπίων πλησίαζε το 0.5, το οποίο δηλώνει ότι οι μισοί μαθητές απάντησαν λάθος. Ενώ στις υπόλοιπες δηλώσεις που αφορούν τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες των νηπίων, τα παιδιά έλαβαν υψηλά σκορ. Τα οποία δηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα στο λόγο τους. Τώρα, όσον αφορά τα παιδιά που έχουν ηλικία από 5.6 ετών έως 6 ετών οι αντιληπτικές και εκφραστικές τους δεξιότητες ήταν σε ικανοποιητικό βαθμό, αφού ο μέσος όρος των νηπίων ήταν μεγαλύτερος από 0.69 και στις περισσότερες δηλώσεις των δύο δεξιοτήτων ισούταν με μονάδα, το οποίο δηλώνει ότι οι μαθητές απάντησαν σωστά σε ό,τι τους τέθηκε.

Στη συνέχεια, εξετάστηκε αν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια στις εκφραστικές και αντιληπτικές δεξιότητες ανά ηλικιακή κατηγορία. Διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια υπήρξε μόνο στην άρθρωση των λέξεων και καλύτερες επιδόσεις είχαν τα κορίτσια, τα παιδιά είχαν ηλικία από 4.6 ετών έως 5.5 ετών. Ενώ δεν παρατηρήθηκε διαφορά ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια, τα οποία είχαν ηλικία

από 5.6 ετών έως 6 ετών, αναφορικά με τις εκφραστικές και αντιληπτικές δεξιότητες.

6.2. Συσχέτιση αποτελεσμάτων με τις έρευνες

Προχωρώντας σε μία συσχέτιση των αποτελεσμάτων της στατιστικής ανάλυσης και των όσων παρουσιάστηκαν παραπάνω, μπορεί να γίνει μία συγκριτική παρουσίαση των ευρημάτων ανάμεσα στη θεωρία και την έρευνα.

Ξεκινώντας από τα παιδιά 4 ετών, μπορεί να διαπιστωθεί πως τα ευρήματα σε μεγάλο βαθμό συναντούν την θεωρία. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε πως όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν σωστά στις δοκιμασίες των χωρικών εννοιών, των ποσοτικών εννοιών, των αναλογιών, της αναγνώρισης χρωμάτων και σχημάτων αλλά και την κατονομασία αυτών, τη χρήση του πληθυντικού, την ανάκληση μέσα από την περιγραφή, τη χρήση του αντικειμένου και τους προσδιορισμούς ουσιαστικών. Η θεωρία βρίσκεται σε συμφωνία με αυτή την ακεραιότητα σωστών απαντήσεων.

Πιο αναλυτικά, από την ηλικία των 3 ετών λέγεται στην βιβλιογραφία πως κατακτούνται οι ικανότητες αντίληψης των αναλογιών, των ποσοτικών εννοιών, των προσδιορισμών και της σωστής χρήσης αντικειμένων. Φτάνοντας στην ηλικία των 4 ετών, τα παιδιά είναι σε θέση να κατανοήσουν τις χωρικές έννοιες, την αναγνώριση σχημάτων, τη σωστή χρήση αυτών και τα λεκτικά ερωτήματα με μεγάλη ευκολία, αν και τα τελευταία λαμβάνουν επιτυχία απάντησης κατά κόρον σε καθημερινού τύπου ερωτήματα με απτό χαρακτήρα. Ανάλογη δυνατότητα επιτυχίας λαμβάνει και η χρήση του πληθυντικού αριθμού. Τέλος, η ικανότητα αναγνώρισης χρωμάτων, της κατονομασίας

αντικειμένων και της ανάκλησης αυτών μέσα από την περιγραφή ξεκινά από την βρεφική ηλικία.

Αξιοσημείωτο είναι πως αν και η βιβλιογραφία αναφέρει πως από την ηλικία των 3 ετών, τα παιδιά είναι σε θέση να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν ορθά τις προσωπικές αντωνυμίες, η παρούσα έρευνα έδειξε πως σχεδόν οι μισοί των συμμετεχόντων ήταν σε θέση να ανταποκριθούν σε αυτή την παραδοχή. Πρέπει να σημειωθεί πως η απόκλιση αυτή, ίσως οφείλεται στο οπτικόακουστικό ερέθισμα που δόθηκε σε συνδυασμό με την διαφορά που υπάρχει μεταξύ της ελληνικής και αγγλικής γλώσσας. Πιο συγκεκριμένα, στην αγγλική γλώσσα η προσωπική αντωνυμία του τρίτου ενικού πρόσωπου είναι “she”, ενώ στο τρίτο πληθυντικό πρόσωπο “they”. Αντίθετα, στην ελληνική γλώσσα μεταφράζονται ως “αυτή” και “αυτοί” αντίστοιχα. Πρόκειται για δυο ομόηχες λέξεις, οι οποίες για να διαφοροποιηθούν πρέπει να τεθούν σε ένα πλαίσιο συμφραζομένων το οποίο δεν δινόταν στην συγκεκριμένη κλίμακα.

Τελειώνοντας την αναφορά στα παιδιά 4 ετών, πρέπει να γίνει μία ακόμη αναφορά. Μεγάλο ποσοστό αυτών, αλλά όχι όλοι, έδειξαν να απαντούν σωστά στις δοκιμασίες μετρήσιμων ποσοτήτων, εξαγωγής συμπερασμάτων, προσδιορισμών ουσιαστικών αλλά και στη δημιουργία προτάσεων με 3-4 λέξεις και με 5-6 λέξεις, χρήσης ονοματικών μερών του λόγου αλλά και παρελθοντικών χρόνων, επίλυσης προβλημάτων και εξαγωγή λογικών απαντήσεων. Η θεωρία έδειξε πως οι περισσότερες από αυτές δεξιότητες κατακτώνται ή σε αυτή την ηλικία ή μετά το πέρας αυτής. Οπότε τα παιδιά που απάντησαν λανθασμένα ίσως δεν έφτασα σε επίπεδο πλήρους ανάπτυξης αυτών. Μόνο οι δεξιότητες της δημιουργίας προτάσεων με 3-4 λέξεις, η χρήση ονοματικών μερών του λόγου, οι λογικές απαντήσεις και η επίλυση προβλημάτων αποτελούν ορόσημα

προηγούμενων ηλικιών και άρα δημιουργούν μία απόκλιση θεωρίας και έρευνας.

Προχωρώντας στην ηλικία των 5 ετών, μπορεί να ειπωθεί πως δεν υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις. Στις κλίμακες-δεξιότητες που απάντησαν σωστά όλοι οι συμμετέχοντες 4 ετών, φαίνεται να πέτυχαν και αυτοί των 5 ετών. Μόνο στην κλίμακα των αναλογιών αναμένονταν καλύτερα αποτελέσματα από τα εξαχθέντα. Επιπλέον, το αξιοσημείωτο της προσωπικής αντωνυμίας φαίνεται να επικρατεί και εδώ.

Φυσικά, οι συμμετέχοντες αυτής της ηλικίας, λόγω αυτής, φαίνεται να απατούν σωστά με ποσοστό 100% στις δοκιμασίες χρήσης του πληθυντικού, χρήσης και κατανόησης των παρελθοντικών χρόνων αλλά και των λογικών απαντήσεων.

Προχωρώντας στην τελευταία ηλικιακή ομάδα, των 6 ετών, διαπιστώθηκε μέσα από την ανάλυση πως απάντησαν σωστά σε όλες τις δοκιμασίες που αναμένονταν. Συγκεκριμένα, το ποσοστό σωστών απαντήσεων στις δοκιμασίες χωρικές έννοιες, αναγνώριση σχημάτων, ποσοτικές έννοιες, μετρήσιμες ποσότητες, παρελθοντικοί χρόνοι, χρήση πληθυντικού, λεκτικά ερωτήματα, ανάκληση λέξη μέσω περιγραφής, γλωσσικές πρόοδοι, χρήση αντικειμένων, χωρικές έννοιες, κατηγοριοποίηση, σημασιολογική και γραμματική ορθότητα, γλωσσικές αναλογίες και ποιοτικές έννοιες έφτασε το 100%. Αντίθετα με αυτή την συμφωνία με τη θεωρία, συναντούν οι δεξιότητες στη χρήση προσωπικών αντωνυμιών, αναγνώρισης χρωμάτων, μερών του σώματος, επίλυσης προβλημάτων, λογικών απαντήσεων και κτητικών αντωνυμιών. Αν και αναμένονταν, οι συμμετέχοντες 6 ετών να είναι σε θέση να επιτυγχάνουν σε αυτές τις δοκιμασίες, παρατηρήθηκε πως κάποιοι από αυτούς παρουσίαζαν ελλείμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Συστάσεις και περιορισμοί

Αρχικά χρήσιμο θα ήταν η έρευνα να πραγματοποιηθεί και σε δημόσια νηπιαγωγεία για να μελετηθούν τα αποτελέσματα και κατά πόσο τα παιδιά έχουν αναπτυγμένες τις εκφραστικές και αντιληπτικές τους ικανότητες. Επίσης θα μπορούσε να εξεταστεί και το επίπεδο μόρφωσης των γονέων ως προς τις αντιληπτικές και εκφραστικές δεξιότητες των νηπίων. Επιπλέον, θα μπορούσε να εξεταστεί αν υπάρχει διαφορά στις γλωσσικές και εκφραστικές δεξιότητες για τα νήπια που ζουν σε αστικές και μη περιοχές. Τέλος, προτείνεται να επανεξεταστεί η κλίμακα της ακουστικής κατανόησης “προσωπικές αντωνυμίες”, ώστε να δοθεί ένα οπτικό-ακουστικό ερέθισμα που θα αρμόζει στην διαφοροποίηση της ελληνικής και της αγγλικής γλώσσας.

Το μέγεθος του δείγματος ήταν μικρό, συνολικά συμμετείχαν 51 παιδιά από ηλικία 4.5 έως 6 ετών. Ωστόσο λόγω του μικρού αριθμού δείγματος υπάρχει πιθανότητα αβεβαιότητας για τα αποτελέσματα. Ένα μεγαλύτερο δείγμα θα μπορούσε να αυξήσει το βαθμό αξιοπιστίας του πρωτόκολλου. Τέλος, στην έρευνα δεν συμμετείχαν παιδιά που ήταν δίγλωσσα, ενώ έλαβαν μέρος μόνο μερικά ιδιωτικά σχολεία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aubrey, C., Godfrey, R., & Dahl, S. (2006). Early mathematics development and later achievement: Further evidence. *Mathematics Education Research Journal*.
- Austin, J. (1962). How to do things with words. Cambridge: *Harvard University Press*.
- Austin, K., Theakston, A., Lieven, E., & Tomasello, M. (2014). Young children's understanding of denial. *Developmental Psychology*.
- Bates, S.E., Bretherton, I., & Snyder, L. (1988). From first words to grammar: individual differences and dissociable mechanisms. New York: *Cambridge University Press*.
- Bates, E., & Goodman, J. C. (1997). On the inseparability of grammar and the lexicon: Evidence from acquisition, aphasia and real-time processing. *Language & Cognitive Processes*.
- Bleses, D., Vach, W., Slott, M., Wehberg, S., Thomsen, P., Madsen, T., & Basbol, H. (2008). Early vocabulary development in Danish and other languages: A CDI-based comparison. *Journal of Child Language*.
- Γερονίκου, Ελ. (2005) *Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές*. Διδακτικές Σημειώσεις. Τ.Ε.Ι. Πάτρας.
- Dale, P., & Goodman, J.C. (2005). Commonality and individual differences in vocabulary growth.
- Ellis E. & Thal D., (2008), Early language delay and risk for language impairment, *Perspective on Language Learning and Education* 15, 93-100
- Fay, D. (2006). Yours and mine: Toddlers' talk about possessions. *British Journal of Developmental Psychology*.
- Feldman, R. (2011), *Εξελικτική Ψυχολογία δια βίου ανάπτυξη*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.
- Fenson, L., Bates, E., Dale, P., Goodman, J., Reznick, J.S., & Thal, D., (2000), Measuring variability in early child language: Don't shoot the messenger.

- Fenson, L., Dale, P., Bates, E., Goodman, J., Reznick, J.S., & Thal, D., Pethick, S.(1994). Variability in early communicative development.
- Fisher, A. (2011). Processing of perceptual information is more robust than processing of conceptual information in preschool-age children: Evidence from costs of switching. *Cognition*.
- Gotzke, C., & Sample Gosse, H. (2007). *Handbook of language and literacy development: A Roadmap from 0 - 60 Months*. London : Canadian Language and Literacy Research Network.
- Happe, F., & Frith, U. (2002). Theory of Mind and Self- Consciousness: What Is It Like to Be Autistic? *Mind and Language* .
- Johnson, E. (1977). The Development of Color Knowledge in Preschool Children. *Child Development*.
- Johnstone, B. & Stonnington, H.H., (2006). Γνωστική Αποκατάσταση Νευροψυχολογικών Διαταραχών. *Εκδόσεις Φιλομάθεια*.
- Κασβίκης Δ. & Νότας Σ. , *Αναπτυξιακός Έλεγχος, Autism-Asperger Hellas*.
- Κατή, Δ. (1989). Γλωσσική ανάπτυξη, παιδαγωγική γλωσσολογική εγκυκλοπαίδεια. Αθήνα: *Ελληνικά Γράμματα*.
- Κατή, Δ. (1992). Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί. Αθήνα: *Οδυσσέας*.
- Kemp, N., Lieven, E., & Tomasello, M. (2005). Young Children’s Knowledge of the “Determiner” and “Adjective” Categories. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*.
- Κουτσουβάνου, Ε. (2000). *Η θεωρία του Piaget και οι παιδαγωγικές εφαρμογές στην προσχολική ηλικία*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Laaha, S., Blinder, M., & Gillis, S. (2015). Noun plural production in preschoolers with early cochlear implantation: An experimental study of Dutch and German. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*.
- LeGrand, R., Mondloch, C., Maurer, D., & Brent, H. (2001). Early visual experience and face processing. *Nature*.

- Μαρκοβίτης, Μ. & Τζουριάδου Μ. (1991), *Μαθησιακές Δυσκολίες*. Αθήνα, Εκδόσεις Προμηθεύς.
- Mason, E. (1979). *The Development of Logical Thinking in Children*.
- McClelland, J., & Patterson, K. (2002). Rules or connections in past-tense inflections: what does the evidence rule out? . *Trends Cogn Sci*.
- Mills, C., Legare, C., Bills, M., & Mejias, C. (2010). Preschoolers Use Questions as a Tool to Acquire. *JOURNAL OF COGNITION AND DEVELOPMENT*.
- Neisser, U. (1987). *Concepts and conceptual development: Ecological and Intellectual factors in categorization*. Cambridge: *Cambridge University Press*.
- Nishimura, M., Scherf, S., & Behrmann, M. (2009). Development of object recognition in humans. *Biology Reports*.
- Πανελλήνιος Σύλλογος Λογοπεδικών (2003), *ΑνΟμιλο 4, τεστ ανίχνευσης διαταραχών ομιλίας και λόγου για παιδιά 4 ετών*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαηλίου, Χ.Φ. (2005). *Η ανάπτυξη της γλώσσας*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Paul, (1996), Clinical implications of the natural history of slow expressive language development, *American Journal of speech and language pathology* 6,40-49.
- Rescorla, L.(2002), Language Development Survey: a screening tool for delayed language in toddlers. *Journal of speech and hearing disorders* 54,587-599.
- Rescorla, L.& Schwartz (1990), Outcome of toddlers with specific expressive language delay. *Applied psycholinguistics* II,393-407.
- Rice, M., Taylor, C. & Zubrick S. (2008), Language outcome of 7-years-old children with or without a history of late language emergence at 24 months. *Journal of speech language and hearing research* 51, 394-407.
- Rispoli, M., Hadley, P., & Holt, J. (2009). The growth of tense productivity. *J Lang Speech Lang Hear Res*.

Snowling, C., Hulme, C., & Stevenson, J. (2008). Development of Phonological Awareness in Preschool Children. *Developmental Psychology*.

Στασινός, Π.Δ. (2009). Ψυχολογία του Λόγου και της Γλώσσας, Ανάπτυξη και Παθολογία, Δυσλεξία και Λογοθεραπεία. Αθήνα: Gutenberg.

Vogler, K. (2005). Improve your verbal questioning. *The Clearing House*.

Watt, N., Wetherby, A., & Shumway, S. (2006). Prelinguistic predictors of language outcome at 3 years of age. *J Speech Lang Hear Res*.

Waugh, W., & Brownell, C. (2016). Development of Body Part Vocabulary in Toddlers in Relation to Self-Understanding. *Early Child Dev Care*.